

OCHRANA ŠTÁTNEJ HRANICE SLOVENSKA V ROKOCH 1968 – 1992¹

JAN ŠTAIGL – PAVEL VANĚK

ŠTAIGL, J. – VANĚK, P.: Protecting the border of Slovakia in years 1969 – 1992. *Vojenská história*, 3, 16, 2012, pp 82-120, Bratislava.

The study follows chronologically and in content the work J. Štaigl published in *Military History*, 4, 2000, no. 1 and no. 3-4. Unlike the previous works, however, the issue of protection of border is understood in larger sense, as a system of measures to secure not only the land border line, but also the airspace. By monitoring the development of the protection of land borders and issues connected with the activities of the Border Guard it also focuses on the activities of other border authorities. When analyzing the protection of land sections of the border, the authors of the study focused primarily on the 11th Border Guard Brigade with headquarters in Bratislava, its organizational and dislocation development, equipment and material support, ways and means of protection of the border, intelligence and cooperation with local people, army and other security forces. Attention is paid to issues of engineer and technical protection of the border. Organizational and dislocation development of other units of the border protection is analyzed in details. In connection with political and social changes in the late 1990, the gradual formation of a new model for border protection which culminated in the abolition of Border Guards on 31st December 1990 and transforming of its components to Border Police is mapped.

Military History. Czechoslovakia. Protecting the border. 1969 – 1992.

Problematika ochrany štátnej hranice Slovenska z obsahového hľadiska predstavuje niekoľko samostatných, súčasne však vzájomne úzko prepojených problémov. Vyplyva to, okrem iného, zo samotného poňatia štátnej hranice ako pomyselnéj čiary oddeľujúcej „na povrchu zeme a zvislou plochou nad aj pod zemou“ územie, vzdušný priestor a teritórium jedného štátu od druhého.² Moderná vojenská technika a zbraňové systémy, a to tak útočného ako obranného charakteru, pritom dávajú otázke zabezpečenia štátnej hranice ďalší rozmer. Dá sa povedať, že ju v istom zmysle rozširujú na celé teritórium štátu.

Ak chceme ukázať, ako sa v dvoch desaťročiach, ktoré predchádzali vzniku samostatnej Slovenskej republiky, v týchto rovinách riešila otázka pozemného a vzdušného zabez-

¹ Štúdia je upravenou a rozšírenou verziou referátu J. Štaigla na medzinárodnej vedeckej konferencii *Roky premien. Vojenstvo na Slovensku 1969 – 1992*, ktorá sa uskutočnila v dňoch 9. – 10. 6. 2010 v Akadémii ozbrojených síl generála M. R. Štefánika v Liptovskom Mikuláši.

² Pozri napr. Služobný predpis OSH-I-5 (zprav.) „*Ochrana štátnych hraníc Československé socialistické republiky (oddělení pasové kontroly)*.“ Praha : Ministerstvo vnitra ČSSR, 1976, s. 7.

pečenia slovenského územia, považujeme za potrebné zdôrazniť niekoľko skutočností. Predovšetkým, že išlo o ochranu štátnej hranice a teritória Slovenska v rámci spoločného česko-slovenského štátu, ktorý patril do vojenskopolitického bloku krajín Varšavskej zmluvy a ktorý súčasne nezanedbateľným spôsobom „kryl“ časť západnej hranice vtedajšieho Sovietskeho zväzu. S ohľadom na geografickú polohu patrilo Slovensko v podstate do „vnútrozemia“ sovietskeho bloku. Z celkovej dĺžky 1 502,2 km „slovenskej“ štátnej hranice tvorilo 1 374, 5 km hranicu so spojeneckými štátmi – Maďarskom (679 km), Poľskom (597,5 km) a ZSSR (98 km) – a 127,7 km s Rakúskom ako súčasťou „západného“ sveta. Z rakúskeho priestoru, ktorým horizontálne prechádzal jeden z hlavných vojenskostrategických smerov Európy, sa predpokladalo aj v podstate jediné priame vojenské ohrozenie Slovenska, a to na operačných smeroch pozdĺž slovensko-moravského pomedzia a cez Západoslovenskú nížinu na stredné Slovensko.³

Súčasne treba podčiarknuť, že špecifiká síl a prostriedkov, ktoré zabezpečujú ochranu pozemných úsekov hranice a jej – podľa názvu známeho československého filmu z roku 1973 „vysoké modré zdi, podstatne modifikujú prístupy k ich skúmaniu a vedeckému spracovaniu. V tomto zmysle má aj naša štúdia charakter dvoch celkov, respektíve častí, ktoré sa odlišujú štýlom textu, ako aj formou uvádzaných faktografických informácií.

Model ochrany pozemnej štátnej hranice Slovenska ako východnej časti komunistického Československa sa formoval postupne a v niekoľkých etapách.⁴ Podobu, ktorú mal na začiatku nami sledovaného obdobia, dostal v druhej polovici 60. rokov, v rámci prevedenia Pohraničnej stráže z pôsobnosti ministerstva vnútra do kompetencie ministerstva národnej obrany k 1. januáru 1966⁵ a nasledujúcimi organizačnými zmenami k 1. aprílu toho roka a v rokoch 1967 – 1969.⁶ Vo všeobecnej rovine zahŕňal: 1) vojskovú ochranu úseku

³ ŠTAIGL, J. – ŠTEFANSKÝ, M. *Vojenské dejiny Slovenska, VI. zväzok 1945-1968*. Bratislava : Magnet-Press 2007, s. 223.

⁴ Blížšie pozri ŠTAIGL, J. Ochrana štátnej hranice Slovenska po druhej svetovej vojne (1945-1950). In *Vojenská história*, 4, 2000, č. 1, s. 53-78 a ŠTAIGL, J. Ochrana štátnej hranice Slovenska v rokoch 1950-1965. In *Vojenská história*, 4, 2000, č. 3-4, s. 53-78.

⁵ Presunutie Pohraničnej stráže do pôsobnosti MNO súviselo najmä s vtedajšou koncepciou jednotných ozbrojených síl, ktorá mala, okrem iného, javovo zvýšiť ich počet a bojovú silu. Išlo o jeden z hlavných protiargumentov voči požiadavke sovietskeho generálneho štábu na rozmiestnenie sovietskych vojsk na území Československa zdôvodňovanej najmä údajnou neschopnosťou čs. armády splniť úlohy plánované pre čs. front Spojených ozbrojených síl Varšavskej zmluvy.

⁶ V rámci reorganizácie Pohraničnej stráže a systému ochrany hranice zabezpečovanej jej jednotkami k 1. 4. 1966 boli zrušené veliteľstvá pohraničných práporov, namiesto troch typov pohraničných rôt boli zavedené dva s počtom 71 alebo 95 osôb a reorganizované zabezpečovacie jednotky pohraničných brigád. Z úsekov štátnej hranice s kapitalistickými štátmi bola odstránená časť ženíjno-technických opatrení, a elektrifikovaná drôtová záatarasa sa nahrádzala signálnymi stenami. V roku 1967 bola organizačná štruktúra brigád Pohraničnej stráže rozšírená o výcvikové prápory. V septembri 1969 bol obnovený systém troch typov pohraničných rôt s počtom 55, 66 a 89 osôb, uskutočnila sa opätovná reorganizácia zabezpečovacích jednotiek pohraničných brigád. Dĺžka vojenskej základnej služby u Pohraničnej stráže sa skrátila z dovtedajších 26 na 24 mesiacov a namiesto jedného nástupového termínu boli stanovené dva. Zmeny prebiehali aj v systéme prípravy veliteľských kádrov a špecialistov Pohraničnej stráže. Po zrušení Učilišťa vojsk ministerstva vnútra v Bruntále v roku 1966 prevzali prípravu veliteľského zboru PS učilišťa ČSLA. V roku 1967 bola zriadená Vojenská stredná odborná

s Rakúskom zabezpečovanú jednotkami Pohraničnej stráže (PS) v pôsobnosti ministerstva národnej obrany a 2) dohľad nad dodržiavaním hraničného režimu v úsekoch hranice so susednými krajinami – členmi Varšavskej zmluvy, ktorý vykonávali pohraničné oddelenia Verejnej bezpečnosti (VB) ako ozbrojenej zložky v kompetencii ministerstva vnútra.

Ochranu slovensko-rakúskej hranice od sútoku riek Moravy a Dyje pri Moravskom Jáne po Bratislavu a príľahlej časti slovensko-maďarskej hranice od Bratislavy po obec Chľabu zabezpečovali jednotky 11. brigády PS s veliteľstvom v Bratislave.⁷ Brigáda bola priamo podriadená Veliteľstvu PS v Prahe. Úlohy hraničného dohľadu na slovenskej časti hranice s Maďarskom a Poľskom a na hranici so Sovietskym zväzom plnilo 83 pohraničných oddelení VB (pozri tabuľku č. 1). Na slovensko-maďarskej hranici išlo o 34 oddelení, na slovensko-poľskej o 40 a na hranici so ZSSR o 9 oddelení so súhrnným plánovaným počtom okolo 500 osôb. Oddelenia patrili do pôsobnosti správ ochrany štátnych hraníc pri krajských správach Zboru národnej bezpečnosti.

Úsek 11. brigády PS bol dlhý spolu 280,1 km. Na západe bol ohraničený sútokom Dyje a Moravy a na východe sútokom Ipľa a Dunaja. Jeho časť na hranici s Rakúskom merala 132,56 km, z toho bolo 98,42 km na riekach Morava a Dunaj (tzv. mokrá hranica) a 34,14 km tvorila tzv. suchá hranica.⁸ Dĺžka stráženej časti slovensko-maďarskej hranice bola 150,9 km, z toho 142,1 km na Dunaji. Ochranu hranice s Rakúskom brigáda zabezpečovala v súčinnosti so 4. brigádou PS s veliteľstvom v Znojme a časti hranice s Maďarskom s jednotkou maďarskej Pohraničnej stráže (Határőrség) s veliteľstvom v Csorne. Na základe československo-maďarského dohovoru z roku 1958 maďarskí pohraničníci zodpovedali za ochranu „suchej“ hranice a 11. brigáda za stráženie dunajského toku.⁹ Základnú organizačnú štruktúru 11. brigády tvorilo, okrem veliteľstva a zabezpečovacích jednotiek (veliteľská rota, spojovacia rota, ženijná rota a rota tylového zabezpečenia), 13 pohraničných rôt, dva poriečne oddiely a výcvikový prápor (pozri tabuľku č. 2). V novembri 1970 mala brigáda plánovaných spolu 2 019 vojenských osôb, z toho 189 dôstojníkov, 127 práporčíkov, 19 absolventov VKVŠ a ŠDZ, 333 poddôstojníkov a 1 351 príslušníkov mužstva. Skutočné počty brigády v tom čase tvorilo 2 493 vojenských osôb, z toho 170 dôstojníkov, 106 práporčíkov, 40 absolventov VKVŠ a ŠDZ, 208 poddôstojníkov a 1 969 príslušníkov mužstva.¹⁰

škola strojná a chemická pri Ženijne technickom učilišti (ŽTU) v Bratislave, ktorej súčasťou bol aj štvorročný veliteľský smer Pohraničnej stráže zakončený maturitou. Pri ŽTU vznikla aj desaťmesačná Škola práporčíkov pre príslušníkov Pohraničnej stráže. V roku 1968 sa obe zariadenia premiestnili do Valašského Meziříčí a v nasledujúcom roku do Holešova.

⁷ Vo funkcii veliteľa brigády sa v sledovanom časovom období vystriedali: pplk. (plk.) Ondrej Šedivý (od r. 1962 do 12. 7. 1970), pplk. Anton Nemeč (29. 12. 1970 – 14. 6. 1973), plk. RSDr. Bohuslav Pelán (15. 6. 1973 – 31. 10. 1985), plk. Ing. Viktor Gallo (výkonom funkcie poverený dňom 1. 11. 1985, ustanovený 1. 7. 1986), pplk. RSDr. Ján Hudák (od 27.12. 1989) a pplk. Ondrej Petergáč (od 10. 4. 1990).

⁸ MORBACHER, Lubomír. *11. brigáda Pohraničnej stráže, slovensko-rakúska časť hranice a zákroky voči civilným osobám (1948-1989)*. Dizertačná práca. Bratislava : HÚ SAV 2010, s. 73.

⁹ Išlo o predovšetkým o sprevádzanie a stráženie lodí kapitalistických krajín pri ich plavbe a pobyte v prístavoch. Úlohou hliadok bolo nedovoliť posádkam týchto lodí „nepovolene“ narúšať územia ČSSR a MLR alebo zabrániť im v činnosti namierenej proti obom štátom. Okrem toho mali chrániť „mokrú“ hranicu pred pokusmi o jej ilegálne prekročenie.

¹⁰ Archív Ústavu pamäti národa (AÚPN) Bratislava, f. 2346, S/4, inv. č. 589, *Zápis o prevzatí a odozdaní funkcie veliteľa 11. brigády PS z 27. 11. 1970*.

Tabuľka č. 1

Pohraničné oddelenia Verejnej bezpečnosti v roku 1970¹¹

Okres	Dislokácia	Hraničný dohľad na hranici so štátom
Levice	Ipeľský Sokolec, Pastovce, Šahy, Vyškovce nad Ipľom	MLR
Nové Zámky	Salka, Chľaba	MLR
Čadca	Nová Bystrica, Oščadnica, Skalité, Vychylovka	PLR
Dolný Kubín	Novoť, Oravská Lesná, Oravské Veselé, Oravská Polhora, Oravice, Rabčice, Suchá Hora, Trstená, Zuberec, Zubrohlava	PLR
Liptovský Mikuláš	Pribylina	PLR
Lučenec	Balog nad Ipľom, Bušince, Čakanovce, Čeláry, Ipeľské Predmostie, Kalonda, Mučín, Selešťany, Slovenské Ďarmoty, Šiataroš, Veľká nad Ipľom, Veľká Čajomija	MLR
Bardejov	Becherov, Dlhoňa, Frička, Kurov, Malcov, Nižná Polianka, Vyšný Komárnik	PLR
Humenné	Čertižné, Nová Sedlica, Palota, Ruské, Ubla, Ulič, Vyrava, Vyšná Jablonka	PLR, ZSSR
Košice-vidiek	Turnianske Podhradie, Buzica, Hraničná pri Tornáde, Janík, Skaroš	MLR
Michalovce	Petrovce, Podhorod', Vyšné Nemecké	ZSSR
Poprad	Červený Kláštor, Javorina, Litmanová, Mníšek nad Popradom, Osturňa, Podspády, Podbanské, Spišská Stará Ves, Stráňany, Štrbské Pleso, Veľká Franková	PLR
Prešov	Čirč, Legnava, Malý Lipník	PLR
Rožňava	Dlhá Ves, Jablonov nad Turňou, Silica, Silická Jablonica	MLR
Trebišov	Čerhov, Kazimír, Mat'ovské Vojkovce, Pribeník, Slanská Huta, Slovenské Nové Mesto, Strážne, Veľký Kamenec, Veľké Slemence, Veľké Trakany	MLR, ZSSR

Do organizácie roty patrilo veliteľstvo, hospodárske družstvo, technické družstvo, strelecká čata, družstvo psodov a čata tarasnic alebo bezzáklzových kanónov. Podľa určeného typu mali roty 89, 66 alebo 55 osôb. V tabuľkách počtov poriečného oddielu bolo plánovaných 78 osôb, z toho 4 dôstojníci, 11 práporčíkov, 29 poddôstojníkov a 34 vojaci základnej služby.¹² Na železničných, cestných a iných hraničných prechodoch v úseku

¹¹ ŽÁČEK, Pavol. *Nástroj triedneho štátu. Organizácia ministerstiev vnútra a bezpečnostných zborov 1953 – 1990*. Bratislava : Ústav pamäti národa 2005, s. 296–349.

¹² ŠOLC, Josef. *Pohraničníci na Dunaji. Nástin historického vývoje organizační struktury, sil a prostředků Dunajské pohraniční stráže*. knihovnicka.cz 2010, s. 39.

brigády sa nachádzalo šesť oddelení pasovej kontroly (OPK), ktoré patrili do pôsobnosti Krajskej správy ZNB v Bratislave. Na štyroch OPK, a to Devínska Nová Ves, Bratislava – Petržalka, Komárno a Štúrovo¹³ však okrem colníkov vykonávali službu aj pohraničníci – vojaci základnej služby. Hliadkovali pri hraničnej závore a strážili colnice.

Hlavnou úlohou príslušníkov PS bolo zabrániť ilegálnym prechodom cez hranicu, a to v oboch smeroch, predovšetkým ale z československého územia do kapitalistických štátov. Najdôležitejšiu časť tzv. železnej opony na hranici s Rakúskom tvorila dvojstenná drôtová zátarasá v dĺžke 85,5 km.¹⁴ Skladala sa z vnútorného kontrolného pásu, signálnej steny so zariadením RSP U-60 (na úsekoch 10., 11. a 12. roty sa používalo zariadenie H-3 na bezdrôtovú signalizáciu, neskôr sa zavádzalo technicky dokonalejšie zariadenie bezdrôtovej signalizácie Fénix), vonkajšieho kontrolného pásu a vonkajšej drôtovej steny. Zátarasu dopĺňal systém pozorovacích veží a nástražných osvetlení doplnený mechanicky ovládanými svetlometmi. Na konci roka 1970 sa v úseku brigády nachádzalo 75 km kontrolného pásu, 87,5 km signálnej steny a 94 pozorovacích veží.¹⁵ Cesty pred kontrolnými pásmi prehradzovali betónové ihlany s oceľovými lanami a protitankovými zátarasami. Žienijné zabezpečenie bolo aj na hraničných prechodoch. Išlo predovšetkým o zosilnenie závor na cestnom prechode Petržalka – Berg a inštalovanie špeciálneho vykoľajovacieho zariadenia na železničnom prechode Devínska Nová Ves – Marchegg.¹⁶

Tabuľka č. 2

Základná organizácia a dislokácia 11. brigády Pohraničnej stráže k 1. 1. 1970

Jednotka	Dislokácia
11. brigáda – veliteľstvo a zab. jednotky	Bratislava
1. pohraničná rota	Moravský Ján
2. pohraničná rota	Malé Leváre
3. pohraničná rota	Gajary
4. pohraničná rota	Suchohrad
5. pohraničná rota	Záhorská Ves
6. pohraničná rota	Vysoká pri Morave
7. pohraničná rota	Devínske Jazero
8. pohraničná rota	Devínska Nová Ves
9. pohraničná rota	Karlova Ves (Devín)
10. pohraničná rota	Petržalka – Kapitulský Dvor
11. pohraničná rota	Petržalka – Kopčany
12. pohraničná rota	Jarovce
13. pohraničná rota	Rusovce
1. poriečny oddiel	Bratislava
2. poriečny oddiel	Komárno
výcvikový prápor	Malacky

¹³ Zostávajúce OPK boli v Bratislave (letisko a prístav) a v Šahách.

¹⁴ Dvojstenná zátarasá mala pôvodne dĺžku vyše 90 km. V roku 1968 bola jej druhá, tzn. vonkajšia stena v priestoroch Devín, Karlova Ves, Vysoká pri Morave, Záhorská Ves a Suchohrad, odstránená.

¹⁵ Ref. 11.

¹⁶ AÚPN Bratislava, f. 2346, S/6, inv. č. 297, *Opatrenia na zabezpečenie hraničných prechodov*.

Vybudovaný systém linkového spojenia s celkovou dĺžkou 600 km umožňoval telefonické spojenie s každou pohraničnou hliadkou na pevnom stanovišti aj – prostredníctvom skrytých „stykových“ bodov – v teréne. Na spojenie sa používali aj rádiostanice R-105, VXW 100 a VXW 010. Na pozorovanie terénu v noci slúžili infraprístroje PPN-2 (vo všetkých rotách) a APN 3-5 (v 8., 10. a 11.rote). Poriečne oddiely mali k dispozícii riečne rádiolokátory RR3.¹⁷

Systém stráženia „suchej“ hranice sa členil na prvý a druhý sled. Priestor pohraničných rôt prvého sledu bol vymedzený hraničnou čiarou a tylovou hranicou rôt, ktorú určil veliteľ brigády. Od tylovej hranice rôt k tylovej hranici brigády sa organizoval systém druhého sledu, ktorý tvorili záložné jednotky brigády. Pohraničné hliadky boli pohyblivé alebo nepohyblivé. Medzi pohyblivé patrili: a) stráž hranice (stráženie určeného úseku), b) dozor (kontrola neporušenosti žienjino-technických prostriedkov), c) poriadková hliadka (kontrola dodržiavania pohraničného režimu v tyle rôt, kontrola autobusových a železničných staníc, pomoc VB pri udržiavaní poriadku v hraničnom pásme), d) previerka (kontrola výkonu služby ostatných hliadok), e) pátracia skupina (pátranie po narušiteľovi alebo inej osobe), f) eskorta, g) poplachová hliadka (na signál od inej hliadky na objasnenie a riešenie situácie) a h) technická hliadka (kontrola a údržba žienjinných prostriedkov). Nepohyblivé hliadky sa členili na: a) skrytá hliadka, b) pasca, c) clona (na prehradenie pravdepodobného smeru postupu narušiteľa alebo uzavretie priestoru, v ktorom sa hľadaná osoba nachádzala), d) pozorovacia hliadka, e) hliadka pri objekte a f) hliadka pri závore na ceste do hraničného pásma. Pri zistení neznámych osôb v hraničnom pásme sa organizovala tzv. pohraničná operácia. Do clony a pohraničnej operácie mohli byť podľa potreby zapojené aj jednotky ľudových milícií alebo hotovostné jednotky z 8. motostreleckého pluku v Bratislave, 3. delostreleckého pluku v Senici a 6. pluku Civilnej obrany v Malackách.¹⁸ Za hlavné smery pravdepodobného postupu narušiteľov hranice sa považovali: Bratislava – Kittsee, Bratislava – Rajka, Lamač – Heinburg, Stupava – Marchegg a Moravský Ján – Hohenau.¹⁹

Na rieke Dunaj, v úseku od Bratislavy po Chľabu, zabezpečovali ochranu hranice spomenuté poriečne oddiely. Ich hlavnou úlohou bolo sprevádzanie lodí kapitalistických štátov a Juhoslávie počas ich plavby a stráženie pri zakotvení v prístavoch. Plavebné hliadky nemali pripustiť, aby posádky týchto lodí „nedovolené“ narušili územia ČSSR a Maďarska alebo vykonávali inú činnosť proti obom štátom. Súčasne bránili pokusom o ilegálne prekročenie „mokrej“ časti slovensko-rakúskej hranice. Poriečne oddiely mali k dispozícii dovedna 28 motorových člnov, z toho 7 typu Oceanic, 10 typu Marina, 9 typu Reiherd II a dva ťažné člny MO-11 (Močál).²⁰

Pri strážení a ochrane hranice pohraničníkom „vypomáhali“ služobní psi. Podľa spôsobu použitia sa rozlišovali na: 1) hliadkových (stráž hranice, dozor, eskorta a pod.), 2) pátracích (stopovanie, prenasledovanie narušiteľov), 3) preverovacích (kontrola dopravných

¹⁷ AÚPN Bratislava, f. 2346, S/4, inv. č. 512, *Rozbor používaných signálnych prostriedkov pri OŠH v úseku 11. pohraničnej brigády* a ŠOLC, Josef. *Pohraničníci na Dunaji. Nástin historického vývoje organizační struktury, sil a prostředků Dunajské pohraniční stráže*. knihovnicka.cz 2010, s. 39.

¹⁸ Tzv. bojová podpora vojsk Pohraničnej stráže jednotkami ČSEA bola zavedená v roku 1954. V atmosfére „pražskej jari“ bola dňom 15. 7. 1968 zrušená (VHA Bratislava, f. 4. VO, šk. 32, inv. Č. 107, sig. 4/1-1, *Zrušení bojové podpory PS*). V roku 1969 Predsedníctvo ÚV KSČ rozhodlo o jej opätovnom zavedení.

¹⁹ AÚPN Bratislava, f. 2346, S/4, inv. č. 502, *Plán základných opatrení 11. brigády PS na rok 1970*.

²⁰ Ref. 9, s. 74.

prostriedkov na železničných a cestných hraničných prechodoch) a 4) strážnych (ochrana muničných skladov a podobných objektov). V roku 1971 mala 11. brigáda v služobnom nasadení a vo výcviku 255 psov, z toho 100 hliadkových, 21 pátracích a 2 preverovacích v pohraničných rotách a 36 chovných, 5 nevyvíčených a 91 šteniat v chovnej stanici v Malackách.²¹ V skúšobnej prevádzke na hraničnej čiare, respektíve na vonkajšej strane drôtovej zátarasy, bol koterec s automatickým vypúšťaním služobného psa na tzv. voľný útok na narušiteľa.²²

Veľký význam sa prisudzoval činnosti spravodajských orgánov, ktorých organizáciu od roku 1966 tvorili agentúrnooperatívne oddelenia na veliteľstve brigády v Bratislave a Malackách. Organizovali tzv. ofenzívne spravodajstvo na územie Rakúska do hĺbky 60 km od hranice (len oddelenie na veliteľstve brigády) a vnútorné spravodajstvo v pohraničnom pásme.²³ V úzkej spolupráci s Krajskou správou ministerstva vnútra v Bratislave a 2. odborom (boja proti vnútornému nepriateľovi) správy Štátnej bezpečnosti v Bratislave²⁴ sa zameriavali najmä na: 1) odhaľovanie a znemožňovanie príprav a pokusov o ilegálne prechody hranice, 2) uskutočňovanie opatrení na zadržanie osôb, ktoré prenikli na územie ČSSR a odhaľovanie medzi nimi agentov zahraničných spravodajských služieb, 3) riadenie činnosti, organizovanie a uskutočňovanie „kontrarozviednych“ opatrení na hraničných prechodoch, 4) vyhľadávanie v pohraničnom území signálov o inej trestnej činnosti so zameraním na občanov z kapitalistických štátov a 5) organizovanie „preventívnevýchovných“ opatrení medzi obyvateľmi pohraničia s cieľom predchádzať trestnej činnosti a zapojiť čo najširší okruh osôb do systému ochrany hranice.

Dôležitým zdrojom informácií pre spravodajské orgány boli najmä pomocníci Pohraničnej stráže (PPS), a to napriek skutočnosti, že ich napojenie na pohraničníkov nebolo konšpiratívne, ale celkom otvorené. Išlo o občanov, ktorí dobrovoľne spolupracovali s miestnymi pohraničnými rotami. Po zložení sľubu obdržali preukaz PPS a vonkajšie označenie v podobe pásky zelenej farby na rukáve s nápisom „Pomocník PS“ a okrúhlu pečiatku útvaru PS alebo ZNB. Svojimi informáciami mali pomáhať odhaľovať osoby podozrivé z pokusu o narušenie hraničného režimu. Podieľali sa tiež na hraničných operáciách a v neposlednom rade aj na ochrane štátneho a družstevného majetku. Podľa miesta bydliska boli organizovaní do družstiev (3 – 10 osôb), čiat (pri počte nad 10 osôb a najmenej dve družstvá) a rôt (najmenej dve čaty). Pri výkone svojej činnosti mali postavenie verejného činiteľa.²⁵ V rámci pionierskej organizácie Socialistického zväzu mládeže pod vedením príslušníkov pohraničných rôt aktívne pracovali aj oddiely a krúžky Mladých strážcov hranice (MSH).

²¹ Ref. 9, s. 75 a Psi na státní hranici I. In: www.pajovo.estranky.cz/clanky/sluzebni-kynologie-u-pohranicni-straze.html.

²² Ref. 17.

²³ Bližšie PULEC, Martin. *Organizace a činnost ozbrojených pohraničních složek na státních hranicích. Seznamy osob usmrcených na státních hranicích 1945-1989*. Praha : Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu 2006, s. 72-92, PALKO, Vladimír. *Hranica pod drobnohľadom. Spravodajské oddelenie 11. brigády Pohraničnej stráže 1973-1989*. In *Pamäť národa*, V, 2009, č. 4, s. 20-29 a *Spravodajské oddelenie 11. bratislavskej brigády Pohraničnej stráže*. In: www.upn.gov.sk/utvary-stb-a-ps-na-slovensku/11-brigada/vyvin-oddeleni-a-skupin.php.

²⁴ AÚPN Bratislava, f. 2346, S/5, inv. č. 44, *Zápisnica o súčinnosti medzi KS MV a 11. brigádou PS z 11. 5. 1971*.

²⁵ Bližšie PULEC, ref. 23, s. 79-81.

V roku 1971 bolo v sieti dobrovoľných spolupracovníkov 11. brigády evidovaných 1 100 pomocníkov PS, ktorí boli organizovaní v jedenástich rotách a 31 čatách, a v 22 oddieloch MSH pôsobilo 400 detí.²⁶

Z hľadiska možnosti vonkajšieho ohrozenia štátu boli jednotky PS v čs. operačných plánoch ponímané ako záchytné, s úlohou spomaliť prípadný útok nepriateľa a vytvoriť časový priestor pre nasadenie prihraničných vojenských útvarov.²⁷ V prípade 11. brigády išlo o útvary 3. motostreleckej divízie s veliteľstvom v Kroměříži a 13. tankovej divízie s veliteľstvom v Topoľčanoch.²⁸ Na plnenie tejto úlohy brigáda disponovala dostatočným počtom zbraní vrátane protitankových. Vo výzbroji mala, okrem iného, plánovaných 3 561 samopalov, 177 guľometov, 30 pancieroviek RPG-7, 36 tarasnic vz. 21 a 3 ks 82 mm bezzáklzových kanónov vz. 59. Na úsekoch rôt bol vybudovaný systém okopov a palebných krytov, ktoré mali slúžiť na zaujatie kruhovej obrany. Na využitie bolo pripravených aj 31 objektov stáleho ľahkého opevnenia a jeden objekt ťažkého opevnenia v priestore Draždiak v Petržalke z druhej polovice 30. rokov.²⁹ Vozový park brigády tvorili 4 obrnené transportéry OT-64 (plán 4), 2 obrnené transportéry OT-810 (neplánované), 99 osobných automobilov (plán 99), 58 nákladných automobilov (56), 17 špeciálnych automobilov (17), 9 traktorov (8), 32 motocyklov (24) a 42 iných technických pohyblivých prostriedkov (44).³⁰

Existujúci model ochrany pozemnej štátnej hranice nepovažovali ústredné orgány zodpovedné za jeho riadenie na MNO a Federálnom ministerstve vnútra za optimálny. Poukazovali predovšetkým na politickú podmienenosť záverečnej etapy jeho formovania. V priamej nadväznosti na novú vojenskobezpečnostnú situáciu po intervencii vojsk Varšavskej zmluvy v auguste 1968 a nastupujúci proces tzv. normalizácie začalo o otázky zabezpečenia hranice prejavovať záujem aj nové vedenie KSČ. Zasadnutie Predsedníctva ÚV KSČ v máji 1969 poverilo ministra vnútra, aby v spolupráci s ministrom národnej obrany vypracoval hodnotiacu analýzu podriadenosti Pohraničnej stráže MNO. V pozadí tohto rozhodnutia bola snaha čo najrýchlejšie minimalizovať počet úspešných pokusov o nedovolené opustenie republiky, ktorý sa po auguste 1968 radikálne zvýšil.

Príprava správy sa stala východiskom širokej diskusie o perspektívach PS a spôsobe stráženia štátnej hranice. V jej priebehu, poznačenom rivalitou, obhajobou vlastných záujmov a účelovou argumentáciou oboch rezortov, napokon vykryštalizovali základné vecné problémy, ktoré treba riešiť, a to predovšetkým rozpor medzi úlohami a možnosťami PS, zaťaženosť jej jednotiek a ich hmotné zabezpečenie a technické vybavenie. Rezort vnútra kritizoval MNO, že v jeho pôsobnosti bola PS redukovaná na obyčajný druh vojska a narušila sa jej štruktúra a riadenie. Navrhoval zbaviť PS bojových úloh stanovených Generálnym štáбом ČSLA, zvýšiť jej početné stavy, obnoviť prápornú štruktúru, prehodnotiť otázky vyzbrojenia jednotiek, ženíjnotechnického zabezpečenia hranice a ďalšie opatrenia.

²⁶ Ref. 9, s. 76.

²⁷ Úlohy Pohraničnej stráže pre obdobie brannej pohotovosti štátu vymedzilo uznesenie Vojenskej komisie obrany ÚV KSČ z 2. 2. 1967.

²⁸ AÚPN Bratislava, S/6, inv. č. 207, *Dohovor a súčinnosti medzi 3. delostreleckým plukom a 11. brigádou PS z 26. 8. 1977* a inv. č. 206, *Doplňok k súčinnosti medzi 8. msp a 11. brigádou PS z 2. 8. 1978*.

²⁹ AÚPN Bratislava, f. 2346, S/5, inv. č. 357, *Dohovor o súčinnosti medzi 11. bratislavskou pohraničnou brigádou a 5. msp Mikulov o zabezpečení obranných objektov ťažkého opevnenia z 26. 6. 1969*.

³⁰ Ref. 11.

Činnosť PS mala byť orientovaná na plnenie hlavnej úlohy, tzn. na ochranu hranice, proti jej narušovaniu a ilegálnym prechodom. Rezort mal záujem na opätovnom zaradení PS do svojej kompetencie, pričom okrem vyššie uvedených problémov argumentoval aj zhoršenou súčinnosťou tejto zložky s orgánmi Verejnej bezpečnosti, oddeleniami pasových kontrol a svojimi spravodajskými službami. Skrytý dôvod potom tvorila snaha mať vlastné vojskové zálohy pre riešenie tzv. vnútropolitických bezpečnostných úloh.³¹

Po období analýz a rokovaní na úrovni Vojenskej rady Veliteľstva PS, kolégií oboch ministrov, medzirezortnej komisie, Rady obrany štátu a Predsedníctva ÚV KSČ bolo prijaté rozhodnutie previesť PS do pôsobnosti Federálneho ministerstva vnútra. Návrh spolu s dôvodovou správou, ktorú spracovala spoločná komisia zástupcov oboch ministerstiev, dňa 27. septembra 1971 odsúhlasila Rada obrany štátu a 15. decembra 1971 ho schválilo Predsedníctvo ÚV KSČ. Uznesenie tohto orgánu pritom stanovilo rad zásad a opatrení, ktoré mali realizáciu tejto organizačnej zmeny sprevádzať. Išlo predovšetkým o úlohu ministerstva vnútra vypracovať a zaviesť do praxe jednotný systém riadenia ochrany celej štátnej hranice. Podčiarklo pritom význam ochrany hranice s kapitalistickými štátmi z hľadiska spojeneckých záväzkov ČSSR, ktorý spomenutá dôvodová správa charakterizovala takto: „*Zabezpečování mírové ochrany státních hranic ČSSR s kapitalistickými státy přesahuje rámec státních zájmů republiky a dotýká se také státobezpečnostních zájmů sousedních socialistických států.* Proto také spolehlivá ochrana vyžaduje jednotný a koordinovaný postup všech zainteresovaných socialistických států“.³² Vzťahovalo sa to predovšetkým na PS, ktorej podľa uznesenia Predsedníctva ÚV KSČ mali byť ponechané existujúce úlohy plánované pre obdobie brannej pohotovosti štátu. Naďalej mala platiť zásada, že „*vyhlášením bojového poplachu v souladu se zvláštními plány se podřizuje Pohraniční stráž ministru národní obrany ČSSR a plní úlohy podle předurčení*“.³³ Začlenenie PS do pôsobnosti ministerstva vnútra definitívne odobril 22. decembra 1971 Federálne zhromaždenie ČSSR.³⁴

Dňom 1. januára 1972, keď organizačné zmeny nadobudli účinnosť, sa tak v pôsobnosti ministerstva vnútra ČSSR vytvorili podmienky na centrálné riadenie PS, pohraničných oddelení VB a oddelení pasovej kontroly. V praxi však istá dvojkoľajnosť v riadení týchto zložiek ďalej pretrvávala. Pohraničné brigády zostali v priamej podriadenosti Veliteľstva PS a pohraničné oddelenia VB a OPK riadili naďalej správy ochrany štátnych hraníc pri krajských správach ZNB. Skutočná centralizácia riadenia nastala až 15. marca 1973, keď na ministerstve vnútra ČSSR vznikla Hlavná správa ochrany štátnej hranice (HS OŠH), do ktorej bolo začlenené Veliteľstvo PS a súčasne jej boli podriadené pohraničné oddelenia VB a OPK. Prostredníctvom Veliteľstva PS prešla do podriadenosti HS OŠH aj 11. brigáda v nezmenenej organizačnej štruktúre a dislokačnej zostave.

³¹ Bližšie VANĚK, Pavel. Vojenská rada Pohraniční stráže a její práce na přehodnocení úkolů Pohraniční stráže počátkem 70. let. In *Sborník Archivu Ministerstva vnitra*. Praha : Archiv bezpečnostních složek 2003, č. 1, s. 54-63.

³² Národní archiv (NA) Praha, f. 1261/0/6 Predsednictvo ÚV KSČ 1971 – 1976, zv. 24, a. j. 25, b. 8 *Převedení Pohraniční stráže z podřízenosti ministra národní obrany do podřízenosti ministra vnitra ČSSR – Důvodová zpráva k usnesení Předsednictva ÚV KSČ*.

³³ Tamže – *Usnesení Předsednictva ÚV KSČ z 15. 12. 1971*.

³⁴ *Zákonné opatření Předsednictva Federálního shromáždění ČSSR č. 145/1971 Sb. z 22. 12. 1971*. In: www.zakon.sk.

Akt oficiálneho prevzatia PS do pôsobnosti ministerstva vnútra sa uskutočnil 27. decembra 1971 a bol potvrdený písomným zápisom. Jeho doplnkom bol záväzok MNO o zabezpečovaní PS výstrojom, technikou a vojenským materiálom, ako aj o umožnení výcviku a školenia pohraničníkov v armádnych zariadeniach, pokiaľ podobné nebudú zriadené v rezorte vnútra.³⁵ V rozkaze ministra vnútra z 28. februára 1972 boli následne „recipročne“ vymenované oblasti, v ktorých MNO naďalej uplatňovalo vplyv na vývoj a činnosť PS alebo si plnilo voči nej isté povinnosti, respektíve v ktorých táto zložka mala zabezpečovať súčinnostné úlohy s armádou. Išlo, okrem iného, o možnosť účasti funkcionárov na kontrole jej bojovej pohotovosti, spoluprácu jednotiek PS a armády pri ochrane hranice a pukochoch o jej narušenie, o riešenie otázok personálneho dopĺňovania a vojskovej prípravy PS, spojenia, materiálno-technického zabezpečenia a o povinnosti PS pri strážení vojenských objektov umiestnených v hraničnom pásme, v pohotovostnom systéme protivzdušnej obrany štátu a v oblasti vševojskového prieskumu a spravodajskej činnosti. Osobitne významné bolo ustanovenie, ktoré potvrdzovalo platnosť existujúcich úloh PS za brannej pohotovosti štátu.³⁶ Znamenalo to, že PS bola ďalej považovaná za faktickú súčasť síl obrany teritória, v rámci ktorých mala plniť predurčené taktické úlohy.

Rozkazom ministra vnútra ČSSR z 13. júna 1973 bola HS OŠH s účinnosťou od 15. júna toho roku premenovaná na Hlavnú správu Pohraničnej stráže a ochrany štátnej hranice (HS PS OŠH) a bol jej pridelený krycí názov „PS útvar 9600“. Veliteľstvo PS bolo zrušené a v 11. brigáde, podobne ako v iných zväzkoch PS, sa obnovil práporný systém riadenia. Bolo vytvorené veliteľstvo 1. pohraničného práporu v Malackách, do ktorého podriadenosti prešla 1. – 7. pohraničná rota, veliteľstvo 2. pohraničného práporu v Bratislave – Petržalke s podriadenou 8. – 13. pohraničnou rotou a veliteľstvo 3. poriečného práporu PS v Komárne, ktoré malo v podriadenosti 1. poriečny oddiel v Bratislave, novozriadený 2. poriečny oddiel v Medveďove a 3. poriečny oddiel v Komárne (pozri prílohy č. 1 a 2).³⁷

Reorganizácia systému ochrany hranice pokračovala rozkazom ministra vnútra ČSSR z 10. júla 1973, ktorým boli sa so spätnou platnosťou od 15. júna t. r. pohraničné oddelenia VB premenované na oddelenia ochrany štátnej hranice (O OŠH) a začlenené, spolu s niektorými OPK, do podriadenosti krajských odborov OŠH (KO OŠH) ako výkonných orgánov krajských správ ZNB. Ďalšie OPK prešli do priamej podriadenosti veliteľstva 11. brigády (pozri tabuľku č. 3). Veliteľ brigády a náčelníci krajských správ ZNB boli súčasne poverení funkciami hraničných zmocnencov HS VB OŠH pre oblasť ich teritoriálnej pôsobnosti.³⁸

³⁵ SLAVÍKOVÁ, Anděla – VANĚK, Pavel. *Prozatimní inventář k archivnímu fondu 21342 5. brigáda PS Cheb 1951 – 1992*. Praha : Archiv bezpečnostních složek 2008, s. 19. In: www.abscr.cz/data/pdf/abs/inventar-2342.pdf.

³⁶ *Rozkaz ministra vnitra ČSSR č. 10 z 28. 2. 1972*. In: www.abscr.cz/cs/seznam-utvar-pohranicni-straze.

³⁷ Pre 3. poriečny prápor Pohraničnej stráže bolo plánovaných 329 osôb, z toho 20 dôstojníkov, 39 práporčíkov a 270 poddôstojníkov a vojakov základnej služby. Veliteľom práporu sa stal mjr. Jozef Macz. 1. a 2. poriečny oddiel mali rovnakú organizáciu s plánovaným počtom 96 osôb, 3. poriečny oddiel mal plánovaných len 86 osôb. ŠOLC, ref. 12, s. 42-43.

³⁸ *Rozkaz ministra vnitra ČSSR č. 35 z 10.7. 1973*. In: www.abscr.cz/cs/seznam-utvar-pohranicni-straze.

Tabuľka č. 3

**Dislokácia a podriadenosť oddelení ochrany štátnej hranice
a oddelení pasovej kontroly od 15. 6. 1973³⁹**

V podriadenosti	Oddelenie ochrany štátnej hranice	OPK
KO OŠH Banská Bystrica	Pribylina, Zuberec, Oravice, Suchá Hora, Trstená, Zubrohľava, Rabčice, Oravská Polhora, Oravské Veselé, Novot', Oravská Lesná, Vychyľovka, Vrbovka, Bušince, Kalonda, Čakanovce, Šiatoroš, Nová Bašta, Petrovce, Drňa, Janice, Vlkyňa, Kráľ, Starňa, Oščadnica, Skalité, Ipeľské Predmostie, Veľká Čalomija, Slovenské Ďarmoty, Selišťany, Chľaba, Pastovce, Salka, Ipeľský Sokolec, Vyškovce nad Ipľom, Šahy	Fil'akovo, Slovenské Ďarmoty, Trstená
KO OŠH Košice	Dlhá Ves, Silica, Silická Jablonica, Host'ovce, Janík, Buzica, Hraničná pri Hornáde, Skároš, Slanská Huta, Kazimír, Čerhov, Slovenské Nové Mesto, Veľký Kamenec, Strážne, Pribeník, Veľké Trekany, Veľké Slemence, Maťovské Vojkovce, Vyšné Nemecké, Petrovce, Baňatina, Ubl'a, Ulič, Zboj, Ruské, Vyšná Jablonka, Výrava, Palota, Čertižné, Vyšný Komárnik, Dlhoňa, Nižná Polianka, Becherov, Frička, Kurov, Malcov, Čirč, Malý Lipník, Mníšek nad Popradom, Litmanová, Stráňany, Červený Kláštor, Spišská Stará Ves, Veľká Franková, Osturňa, Podspády, Javorina, Štrbské Pleso, Podbanské	Hraničná pri Hornáde, Slovenské Nové Mesto, Čierna nad Tisou, Vyšné Nemecké, Mníšek nad Popradom, Javorina
11. brigáda PS		Devínska Nová Ves, Bratislava-Petržalka, Bratislava – prístav a letisko, Rusovce, Komárno, Štúrovo, Šahy

Ako príloha k predmetnému rozkazu boli vydané zásady súčinnosti HS PS OŠH s ďalšími bezpečnostnými zložkami pri zabezpečovaní ochrany štátnej hranice. Išlo o I., II. a III. správu ministerstva vnútra (I. – hlavná správa rozviedky, II. – správa kontrarozviedky pre boj proti vonkajšiemu nepriateľovi a III. – hlavná správa vojenskej kontrarozviedky), federálnu správu VB, hlavnú správu vyšetrovania Štátnej bezpečnosti a hlavné veliteľstvá VB

³⁹ Ref. 38.

v oboch republikách. Súčinnosť sa týkala najmä týchto oblastí: 1) získavanie správ smerujúcich k odhaleniu príprav a napomáhania k pokusom o ilegálny prechod hranice, respektíve iných príznakov ohrozujúcich ich bezpečnosť, 2) vzájomnej výmeny informácií o vnútornej bezpečnostnej situácii, predovšetkým z pohľadu ochrany hranice, 3) odovzdávania poznatkov z prípravného konania so zadržanými osobami, 4) výmena informácií o operatívnej situácii na pohraničnom území Rakúska a NSR a o organizovaní nepriateľskej činnosti namierenej proti ČSSR a jej spojencom, 5) spolupráca silami a prostriedkami pri pátracích akciách a pohraničných operáciách a koordinácia postupu pri mimoriadnych bezpečnostných opatreniach. Súčinnosť sa mala organizovať: 1) na stupni brigáda PS a KO OŠH – s príslušnými útvarmi krajskej správy ZNB, 2) na stupni prápor PS a O OŠH – s príslušnými okresnými oddeleniami VB a oddeleniami ŠtB a 3) na stupni rota PS – s príslušným obvodným oddelením VB.⁴⁰

Vytvorená organizačná štruktúra jednotného systému riadenia ochrany štátnej hranice platila dva roky. Nové črty do nej vniesol rozkaz ministra vnútra ČSSR z 28. novembra 1975. Ich cieľom bolo: 1) posilniť systém ochrany a bezpečnosti hranice, prehĺbiť jeho kompaktnosť a efektívnosť využitia síl a prostriedkov, 2) zdokonaľiť riadenie systému a vytvoriť užšie väzby medzi opatreniami na hraničných úsekoch s kapitalistickými štátmi a úsekoch so socialistickými štátmi, 3) prehĺbiť spravodajské formy ochrany štátnej hranice s kapitalistickými štátmi a 4) zvýrazniť úlohu spravodajskej ochrany úsekov so socialistickými krajinami.⁴¹

V rámci organizačných zmien, ktorých účinnosť rozkaz stanovil od 1. januára 1976, bol do zostavy oddelení OŠH začlenený nový riadiaci prvok – úsekové oddelenia OŠH (ÚO OŠH). Boli podriadené KO OŠH a riadili činnosť O OŠH. V súvislosti s tým sa zmenila aj podriadenosť jednotlivých O OŠH a OPK (pozri tabuľka č. 4). Príslušníci ZNB, ktorí pôsobili na plánovaných funkciách oddelení OŠH a OPK, ako aj v ich riadiacich orgánoch, boli „povolaní“ na plnenie úloh PS, čo v podstate znamenalo ich začlenenie do tejto zložky.⁴² Na OPK súčasne vznikla nová funkcia „mladší kontrolór“ určená pre vybraných príslušníkov PS základnej služby – poddôstojníkov, ktorí sa takto začali priamo podieľať na kontrole osôb a tovaru. V organizačnej štruktúre 11. brigády boli sústredení v rote OPK Petržalka a čate OPK Devínska Nová Ves, ktoré patrili do podriadenosti veliteľstva 2. práporu a ďalej v čate OPK Komárno patriacej do organizácie poriečného práporu.⁴³

⁴⁰ Tamže, príloha *Zásady součinnosti HS PS OSH s I., II., III. správou, FS VB, HS V StB, HV VB MV ČSR a HV VB SSR při zabezpečování ochrany státních hranic ČSSR.*

⁴¹ *Rozkaz ministra vnitra ČSSR č. 52 z 28. 11. 1975.* In: www.abscr.cz/cs/seznam-utvar-pohranicni-straze.

⁴² Tento presun sa odzrkadlil aj v zmenách na rovnošatách príslušníkov ZNB – ich doterajšie náplecníky červenej farby nahradili náplecníky vo farbe rovnošaty, na hroty límcov blúz bolo umiestnené označenie príslušníkov Pohraničnej stráže, tzn. hlava psa a namiesto čiapok k rovnošate ZNB sa zaviedli čiapky Pohraničnej stráže.

⁴³ Archiv bezpečnostních složek (ABS) Brno-Kanice, f. 2357/HS PS OSH, přírastok 161/2007, šk. 48, č. j. OSH-001029-1990 z 10. 7. 1990.

Tabuľka č. 4

**Dislokácia a podriadenosť oddelení OŠH
a oddelení pasovej kontroly od 1. 1. 1976⁴⁴**

V podriadenosti KO OŠH	Útvar OŠH	
	ÚO OŠH	
Banská Bystrica	Trstená	O OŠH: Pribylina, Zuberec, Suchá Hora, Trstená, Zubrohľava, Rabčice, Oravská Polhora, Novot'
	Skalité	O OŠH: Ošhadnica, Vychylovka, Skalité
	Slovenské Ďarmoty	O OŠH: Ipeľské Predmostie, Veľká Čajomija, Slovenské Ďarmoty, Vrbovka, Bušince, Kalonda, Šiatoroš
	Kráľ	O OŠH: Nová Bašta, Petrovce, Drňa, Vlkyňa, Kráľ, Starňa
	OPK: Fiľakovo, Slovenské Ďarmoty, Trstená	
Košice	Host'ovce	O OŠH: Dlhá Ves, Silická Jablonica, Host'ovce, Buzica, Hraničná pri Hornáde, Skároš, Slanská Huta
	Slovenské Nové Mesto	O OŠH: Kazimír, Čerhov, Slovenské Nové Mesto, Strážne, Veľké Trakany
	Vyšné Nemecké	O OŠH: Veľké Slemence, Maťovské Vojkovice, Vyšné Nemecké, Petrovce, Benatina, Ubl'a, Ulič, Zboj, Ruské
	Čertižné	O OŠH: Vyšná Jablonka, Výrava, Palota, Čertižné
	Kurov	O OŠH: Vyšný Komárnik, Dlhoňa, Nižná Polianka, Becherov, Frička, Kurov
	Spišská Stará Ves	O OŠH: Čirč, Malý Lipník, Mníšek pod Popradom, Litmanová, Červený Kláštor, Spišská Stará Ves, Osturňa
	Javorina	O OŠH: Javorina, Štrbské Pleso, Podbanské
	OPK: Hraničná pri Hornáde, Slovenské Nové Mesto, Čierna nad Tisou, Vyšné Nemecké, Vyšný Komárnik, Plaveč, Mníšek nad Popradom, Javorina	
11. brigáda PS	O OŠH: Chľaba, Salka, Ipeľský Sokolec, Vyškovce nad Ipľom, Šahy OPK: Devínska Nová Ves, Bratislava – Petržalka, Bratislava – prístav a letisko, Rusovce, Komárno, Štúrovo, Šahy	

⁴⁴ Ref. 41.

Poznámka: V nasledujúcich rokoch sa v organizácii a dislokácii uvedených útvarov OŠH uskutočnili niektoré zmeny – k 1. 8. 1978 bolo zrušené O OŠH Vychylovka a zriadené O OŠH Nová Bystrica (v podriadenosti ÚO OŠH Skalité); k 1. 10. 1978 bolo zrušené O OŠH Kalonda a zriadené O OŠH Mučín; k 1. 6. 1979 bolo zrušené O OŠH Silická Jablonica a zriadené O OŠH Jablonov nad Turou;

Oddelení OŠH a OPK sa týkal tiež spomenutý akcent na prehĺbenie spravodajskej ochrany štátnej hranice. Okrem iného išlo o rozšírenie existujúcej organizačnej štruktúry spravodajských orgánov 11. brigády PS, ktorá sa vytvorila k 1. augustu 1973 a zahŕňala spravodajské oddelenie veliteľstva brigády a spravodajské skupiny s číslami – 1. v Malackách, 2. v Bratislave a 3. v Komárne.⁴⁵ Na spravodajskom oddelení brigády boli zriadené samostatné skupiny pre riadenie činnosti na OPK. Posledné zmeny v dislokačnej zostave oddelení OŠH a OPK a systéme ich riadenia sa uskutočnili k 1. januáru 1988 (pozri tabuľku č. 5).

k 1. 1. 1980 realizovali tieto zmeny: v zostave KO OŠH Banská bystrica – zrušené O OŠH Rabčice, Petrovce a Veľká Čalomyja a zriadené OPK Kalonda a Lenartovce, v zostave KO OŠH Košice – zriadené OPK Domica a Host'ovce a v zostave 11. bPS zriadené OPK Medveďov a pri OPK Štúrovo zriadené odlúčené pracovisko Štúrovo – kompa; k 1. 7. 1982 v zostave KO OŠH Košice zrušené O OŠH Frička, zriadené O OŠH Malcov a názov OPK Lenartovce sa zmenil na OPK Kráľ; k 1. 1. 1983 sa Krajské odbory OŠH Banská Bystrica a Košice premenovali na Správy OŠH (S OŠH) Banská Bystrica a Košice, súčasne bolo zriadené ÚO OŠH Ipeľský Sokolec, do ktorého pôsobnosti z dovtedajšej podriadenosti veliteľstva 11. bPS prešli O OŠH Chľaba, Salka, Ipeľský Sokolec, Vyškovce nad Ipľom a Šahy; dňom 1. 3. 1985 bolo zrušené ÚO OŠH Slovenské Ďarmoty v podriadenosti S OŠH Banská Bystrica, namiesto ktorého vzniklo ÚO OŠH Bušince; k 1. 3. 1986 zaniklo O OŠH Ruské v pôsobnosti S OŠH Košice, ktoré nahradilo O OŠH Stakčín; k 1. 4. 1987 bolo zrušené ÚO OŠH Host'ovce v pôsobnosti S OŠH Košice a zriadené ÚO OŠH Moldava nad Bodvou (či sa táto zmena realizovala, nie je známe, k 1. 1. 1988 bolo v zostave opäť ÚO OŠH Host'ovce). Pozri rozkazy ministra vnútra ČSSR z rokov 1978 – 1988 na www.abscr.cz/cs/seznam-utvar-pohranicni-straze.

⁴⁵ Od 1. 11. 1979 sa počet spravodajských skupín v brigáde zvýšil a zmenilo sa aj ich číslovanie: 1. Malacky, 2. Petržalka, 3. Bratislava a 4. Komárno.

Tabuľka č. 5

**Dislokácia a podriadenosť oddelení ochrany štátnej hranice
a oddelení pasovej kontroly od 1. 1. 1988⁴⁶**

V podriadenosti Správa OŠH	Útvary OŠH	
	ÚO OŠH	O OŠH
Banská Bystrica	Trstená	O OŠH: Pribylina, Zuberec, Suchá Hora, Trstená, Zubrohlava, Oravská Polhora, Novot'
	Skalité	O OŠH: Oščadnica, Nová Bystrica, Skalité
	Bušince	O OŠH: Ipeľské Predmostie, Slovenské Ďarmoty, Vrbovka, Bušince, Mučín, Šiatoroš
	Kráľ	O OŠH: Nová Bašta, Drňa, Vlkyňa, Kráľ, Starňa
	OPK: Kráľ, Fil'akovo, Slovenské Ďarmoty, Trstená, Suchá Hora	
Košice	Host'ovce	O OŠH: Dlhá Ves, Jablonov nad Turou, Host'ovce, Buzica, Hraničná pri Hornáde, Skároš, Slanská Huta
	Slovenské Nové Mesto	O OŠH: Kazimír, Čerhov, Slovenské Nové Mesto, Strážne, Veľké Trakany
	Vyšné Nemecké	O OŠH: Veľké Slemence, Maťovské Vojkovice, Vyšné Nemecké, Petrovce, Benatina, Ubl'a, Ulič, Zboj, Stakčín
	Čertižné	O OŠH: Vyšná Jablonka, Výrava, Palota, Čertižné
	Kurov	O OŠH: Vyšný Komárnik, Dlhoňa, Nižná Polianka, Becherov, Malcov, Kurov
	Spišská Stará Ves	O OŠH: Čirč, Malý Lipník, Mníšek pod Popradom, Litmanová, Červený Kláštor, Spišská Stará Ves, Osturňa
	Javorina	O OŠH: Javorina, Štrbské Pleso, Podbanské
	OPK: Hraničná pri Hornáde, Host'ovce, Domica, Slovenské Nové Mesto, Čierna nad Tisou, Vyšné Nemecké, Vyšný Komárnik, Plaveč, Mníšek nad Popradom, Javorina	
11. brigáda PS	Ipeľský Sokolec,	O OŠH: Chľaba, Salka, Ipeľský Sokolec, Vyškovce nad Ipľom, Šahy
	OPK: Devínska Nová Ves, Bratislava – Petržalka, Bratislava – prístav a letisko, Rusovce, Komárno, Štúrovo, Štúrovo – kompa, Šahy, Medveďov	

Aj novovytvorená organizačná štruktúra 11. brigády sa v nasledujúcich rokoch menila už len čiastočne. V roku 1977 boli spresnené počty osôb v 3. poriečnom prápore⁴⁷ a súčasne

⁴⁶ Rozkaz ministra vnútra ČSSR č. 19 z 9. 10. 1987. In: www.abscr.cz/cs/seznam-utvar-pohranicni-straze.

⁴⁷ Plánované počty pre 1. a 2. poriečny oddiel sa znížili na 84 osôb (skutočne činili 90, resp. 78 osôb) a pre 3. poriečny oddiel na 76 osôb (71). ŠOLC, ref. 12, s. 44.

sa uskutočnili isté zmeny v zabezpečení ochrany hranice na Dunaji v súvislosti s výstavbou vodného diela Gabčíkovo. O dva roky neskôr, v septembri 1979, bola stanovená nová typizácia pohraničných rôt s počtom 91, 82 a 68 osôb (pozri tabuľku č. 6). V dôsledku týchto a ďalších zmien boli upravené aj celkové plánované počty brigády. V roku 1981 mala brigáda plánovaných spolu 2 503 osôb, z toho 291 dôstojníkov, 43 absolventov ŠDZ a VKVŠ, 271 práporčíkov a 1 898 poddôstojníkov a vojakov základnej služby. V porovnaní s rokom 1970 sa plánované počty brigády zvýšili o 415 osôb.⁴⁸

Tabuľka č. 6

Typový systém pohraničných rôt 11. brigády, počty ich osôb a dĺžka stráženého úseku od 1. 9. 1979⁴⁹

Rota	Typ (počet osôb)	Dĺžka úseku stráženej hranice (v km)
1. rota PS Moravský Ján	82	8,90
2. rota Malé Leváre	82	8,75
3. rota Gajary	70	9,05
4. rota Suchohrad	70	8,05
5. rota Záhorská Ves	82	9,50
6. rota Vysoká pri Morave	82	10,10
7. rota Devínske Jazero	82	7,80
8. rota Devínska Nová Ves	82	6,25
9. rota Devín	82	8,60
10. rota Petržalka – Kapitulský Dvor	91	4,75
11. rota Kopčany	70	3,80
12. rota Jarovce	82	11,90
13. rota Rusovce	82	15,50
DOVEDNA	1 039	112,95

Okrem spresňovania organizačnej štruktúry útvarov ochrany štátnej hranice sa pozornosť sústredila aj na zdokonaľovanie spôsobov ich činnosti a materiálneho zabezpečenia. Taktická hĺbka úseku 11. brigády PS na hranici s Rakúskom tvorená silami pohraničných rôt prvého sledu sa v polovici 70. rokov rozčlenila do troch pásiem. Prvé pásmo, smerom z vnútrozemia k hranici, tvorilo tzv. pásmo prístupov, ktoré končilo na hranici pohraničného pásma. Pozdĺž signálnej steny prebiehalo pásmo signálov a posledné, tretie pásmo – tzv. pásmo prekrytia – končilo štátnou hranicou. Dôraz sa kládol na nadväznosť a vzájomné prepojenie jednotlivých článkov systému a na zvládnutie časovo reálnych variantov zásahových síl, najmä na vytipovaných smeroch pravdepodobného postupu narušiteľov.

⁴⁸ Dislokace Pohraniční stráže. Srovnání skutečných počtů příslušníků Pohraniční stráže po jednotlivých brigádách v roce 1970 a 1981. In: www.klub-pohranici.cz/ps_soubory/ps_dislokace.pdf.

⁴⁹ PULEC, ref. 23, s. 166, príloha 56 a Dislokace jednotek prvního sledu Pohraniční stráže v 80. letech. In: www.klub-pohranici.cz/ps_soubory/ps_80roky.pdf.

Sústavu nepohyblivých hliadok doplnila tzv. skupina prikrytia a v roku 1977 hliadka – pátrač. V druhom prípade išlo o pohraničníkov základnej služby, ktorí v civilnom obleku hliadkovali na prístupoch do hraničného pásma a v hraničnom pásme.⁵⁰ Vyhláškou federálneho ministerstva vnútra č. 59/1976 Zb. o pomocníkoch Pohraničnej stráže a nasledujúcim vykonávacím rozkazom ministra vnútra ČSSR z 20. júna 1976 sa súčasne s účinnosťou od 1. januára 1977 posilnila spoluúčasť obyvateľstva pohraničných obcí na ochrane hranice (pozri tabuľku č. 7).⁵¹ Zákonom o ZNB č. 40/1974 Zb. sa zvýšil aj podiel spoluzodpovednosti príslušníkov tejto zložky.⁵²

Tabuľka č. 7

Počet pomocníkov Pohraničnej stráže v 11. brigáde v rokoch 1977 – 1979⁵³

Rok	Počet			
	osôb	družstiev	čiat	rôt
1977	1 413	121	16	2
1978	1 691	140	41	6
1979	1 605	122	40	1

Čiastkové spresnenie taktických postupov pri zabezpečovaní ochrany hranice s Rakúskom nastalo na začiatku 80. rokov, keď pohraničné roty prestali posielat' hliadky na vonkajšiu stranu drôtovej zátarasy, pikety a predsunuté stanovištia. Následne, v polovici 80. rokov, sa činnosť pohraničných hliadok sústredila predovšetkým do pásma prístupov a pásma signálov. Nové varianty zásahov skupín prekrytia pripúšťali akcie na zadržanie narušiteľov medzi signálnou stenou a štátnou hranicou len výnimočne.⁵⁴ V 3. poriečnom prápore, respektíve v jeho 1. poriečnom oddiele, sa riešil systém ochrany hranice v súvislosti so stavbou diaľnice, dunajskej ochrannej hrádze, premostenia ramena Dunaja a mosta Lafranconi.

So zmenami v taktickej činnosti jednotiek brigády sa úzko spájali aj opatrenia v oblasti ženíjnotechnického zabezpečenia hranice. Dôraz sa kládol najmä na modernizáciu signálnych prostriedkov a na zdokonaľovanie systému kontrolných a zásahových komunikácií. Upravovala a doplňovala sa sieť peších ciest a cestičiek pri zátarase, kontrolnom páse a na spojniciach rôt s tylami práporov, ako aj komunikácií umožňujúcich rýchle presuny automobilovou technikou. Terén mimo ciest sa zabezpečoval rôznymi nepriechodnými prekážkami. Na hraničnom prechode Rusovce – Berg sa budoval nový systém závor, ktorý mal vytvoriť dostatočný operačný priestor pre činnosť zásahových síl v prípade pokusu o jeho násilný prejazd. Súčasne sa modernizoval a doplňal vozový park brigády a jej jednotiek. Na konci 80. rokov mali pohraničné roty k dispozícii štyri osobné terénne automobily (10. rota päť automobilov), dva nákladné automobily PV3S, dva motocykle Jawa 350, jeden automobil UAZ ako ťahač bezzáklzového kanóna a dva obrnené transportéry OT-64.⁵⁵

⁵⁰ *Železná opona 1951-1990*. In: www.zeleznaopona.com a PULEC, ref. 23, s. 58 - 64.

⁵¹ Pozri *Vyhláška Federálneho ministerstva vnútra o pomocníkoch Pohraničnej stráže č. 59/1976 Zb.* In: www.zakon.sk a *Rozkaz ministra vnútra ČSSR č. 25 z 20. 7. 1976*. In: www.abscr.cz/cs/seznam-utvar-pohranicni-straze.

⁵² Pozri *Zákon o Zbore národnej bezpečnosti č. 70/1974 Zb.* In: www.zakon.sk.

⁵³ PULEC, ref. 23, s. 159, príloha 53.

⁵⁴ Tamže, s. 65.

⁵⁵ Tamže, s. 101.

V 3. poriečnom prápore dochádzalo najmä k obmene člnov. Namiesto zastaraných typov „Reihard II“, „BMB Marine“ a „Oceanic“ prichádzali nové typy GSB 066 M1 nazývané „Volvo Penta“ a GSB 075.5 z produkcie NDR. Na konci roku 1985 mal prápor spolu 30 člnov „Volvo Penta“, 24 člnov typu GSB 075.5, jeden čln „Oceanic“ a jeden čln typu S-150.⁵⁶

Spresňovali sa aj plány súčinnosti 11. brigády s vyčlenenými útvarmi Východného vojenského okruhu a Civilnej obrany. Ich podkladom pre mierovú ochranu hranice boli Smernice pre súčinnosť pohraničných zväzkov (útvarov) ČSLA s brigádami Pohraničnej stráže pri poskytovaní podpory v čase mieru (Všeob-sm-8), vydané v júli 1976 a novelizované v apríli 1989.⁵⁷ V kontexte úprav plánov obrany teritória sa súčasne novovymedzovali aj úlohy pohraničných jednotiek pre čas brannej pohotovosti štátu. Hlavnou úlohou 11. brigády po jej mobilizačnom doplnení a bojovom stmelení bolo brániť štátnu hranicu vo vymedzenom hraničnom pásme. Vybudované oporné body rôť mali umožniť aktívne brániť zverený úsek, odrážať protivníka a nedovoliť mu prenikať do hĺbky územia. Po odrazení agresie a prenesení bojovej činnosti na územie Rakúska mali brigádne jednotky opäť prejsť k ochrane hranice a súčasne plniť špecifické úlohy spojené s obranou teritória a tyla bojujúcich armád v súčinnosti s teritoriálnymi bezpečnostnými silami vrátane Verejnej bezpečnosti a Ľudových milícií.⁵⁸

Do 11. brigády PS, podobne ako do ďalších jednotiek tejto zložky, boli vyberaní orgánmi Štátnej bezpečnosti a vojenskej kontrarozvedky preverení branci a vojaci z povolania. Väčšina z nich plnila povinnosti pri ochrane štátnej hranice veľmi dôsledne, čo prispievalo k značnej úspešnosti zásahov proti pokusom o narušenie hranice.⁵⁹ Niektorí príslušníci brigády, vojaci základnej služby a, výnimočne, aj vojaci z povolania, však svoju informovanosť o ochrane hranice využili, a to najmä v začiatkoch procesu tzv. normalizácie, na ilegálne prekročenie hranice, respektíve zbehnutie do Rakúska.

Prípravu poddôstojníkov a špecialistov brigády od jej začlenenia do pôsobnosti MNO zabezpečoval výcvikový prápor v Malackách. Od 15. júla 1973 bola v rámci celej PS táto príprava prenesená, včítane prípravy absolventov ŠDZ, do 12. školskej brigády s veliteľstvom v Chodovej Planej.⁶⁰ Noví príslušníci práporčického a dôstojníckeho zboru sa na začiatku 70. rokov pripravovali vo vojenských školách v Holešove, ktoré sa k 1. septembru 1972

⁵⁶ ŠOLC, ref. 12, s. 47-48.

⁵⁷ VÚA-VHA Praha, *Rozkaz ministra vnútra ČSSR a ministra národnej obrany ČSSR č. 007 z 24. 5. 1989.*

⁵⁸ Išlo predovšetkým o tieto úlohy: 1) viesť boj proti taktickým a diverzným výsadbkom nepriateľa v priestore svojej činnosti, 2) plniť úlohy poriadkovej služby, 3) spolu s orgánmi Verejnej bezpečnosti sa podieľať na plnení mimoriadnych bezpečnostných úloh na udržanie pokoja a poriadku, 4) spolu s jednotkami Civilnej obrany a ďalšími zložkami teritoriálneho vojska sa podieľať na likvidovaní následkov napadnutia teritória zbraňami hromadného ničenia 5) plniť iné úlohy, ako napr. sprevádzanie vojnových zajatcov, stráženie zajateckých táborov a pod. Bližšie *Pohraniční stráž ČSSR za branné pohotovosti štátu*. In.: <http://pohranicnik.bloguje.cz/838743-ps-a-branna-pohotovost.php>.

⁵⁹ Dokumentujú to aj nasledujúce údaje: v rokoch 1981 – 1987 príslušníci 11. brigády PS alebo PPS pri pokuse o ilegálny prechod hranice alebo pre podozrenie z takéhoto pokusu zadržali 962 osôb a 16 osobám sa preryv hranice podaril. Ref. 51.

⁶⁰ Organizáciu 12. brigády PS tvorili štyri školské prápory – 1. prápor (Škola dôstojníkov v zálohe) v Chodovej Planej, 2. prápor (velitelia streleckých družstiev a družstiev bezzákladových kanónov) v Zadnom Chodove, 3. prápor (spojovací špecialisti) v Tisovej a 4. prápor (automobilový špecialisti) vo Volaroch – a Výcvikové stredisko psodovod v Libějoviciach.

sústredili do Dôstojníckej školy.⁶¹ Táto dňom 1. apríla 1973 prešla do pôsobnosti Federálneho ministerstva vnútra. V septembri 1980 vznikla v Holešove jednotná Dôstojnícka škola Pohraničnej stráže a vojsk ministerstva vnútra, ktorá sa v septembri 1986 reorganizovala na Dôstojnícku a práporčickú školu ZNB, Pohraničnej stráže a vojsk ministerstva vnútra. Do jej vnútornej štruktúry patrili Dôstojnícka škola ZNB, Dôstojnícka škola Pohraničnej stráže a vojsk ministerstva vnútra, Práporčická škola Pohraničnej stráže a vojska ministerstva vnútra a Stredná odborná škola Pohraničnej stráže a vojsk ministerstva vnútra.

Vysokoškolskú prípravu dôstojníkov PS do roku 1972 zabezpečovala Vojenská akadémia v Brne so samostatnými fakultami vo Vyškove na Morave (1. fakulta) a Bratislave (Vojensko-politická fakulta). V lete 1972 z týchto fakúlt vznikla Vysoká vojenská škola pozemného vojska a Vojenská politická akadémia. V septembri 1973 bola v Holešove zriadená Vysoká škola Pohraničnej stráže, ktorá sa v auguste nasledujúceho roka reorganizovala a premenovala na Fakultu ochrany štátnych hraníc (FOŠH) novovytvorenej Vysokej školy ZNB v Bratislave. Vo februári 1986 sa FOŠH premiestnila do Bratislavy.⁶²

Skončenie studenej vojny, agónia a kolaps komunistických režimov v Československu a okolitých štátoch vytvorili pre ochranu úsekov čs. štátnej hranice na Slovensku celkom novú situáciu. Postupne sa rúcali bariéry medzi krajinami vojensko-politických koalícií NATO a Varšavskej zmluvy, Európa sa prestala deliť na kapitalistické a socialistické štáty a otvoril sa priestor pre slobodu pohybu čs. občanov, najmä pre ich slobodné prekračovanie doteraz uzavretej a prísne stráženej „železnej opony“.

Zmeny v systéme vojskového stráženia štátnej hranice sa začali realizovať už na konci roka 1989. V polovici decembra boli rozkazom vtedajšieho náčelníka HS PS OSH genmjr. PhDr. Antona Nemca zrušené stranické funkcie v politickom aparáte PS a organizácie KSČ prešli do pôsobnosti územných stranických orgánov. Mimoriadne významné potom bolo ďalšie opatrenie náčelníka HS PS OSH, ktorým s účinnosťou od 23. decembra 1989 upravil podmienky na použitie zbrane pri výkone služby. S odvolaním sa na zmenu spoločenskej situácie nariadil, že pohraničníci môžu použiť zbraň len na obranu vlastnej osoby alebo iného príslušníka PS, respektíve pri prenasledovaní nebezpečných páchatel'ov trestných činov, nie však na zamedzenie úteku zatknutých osôb.⁶³ Táto úprava stále ešte platného nariadenia ministra národnej bezpečnosti č. 70/1951 Zb., ako aj článku 192 služobného predpisu OSH-I-1, predstavovala jednu z najzásadnejších zmien systému vojskového stráženia štátnej hranice od roku 1951. Vypúšťala, lepšie povedané rušila, to, čo spomenuté nariadenie č. 70 pokladalo za ťažiskové, tzn. právo použiť zbraň „proti osobám, ktoré na území republiky neoprávnene prešli alebo se po území republiky neoprávnene pokoušejú prejsť štátnu hranicu a na výstrahu nezastaviť“.⁶⁴

⁶¹ V rámci Ženíjno-technického učilišťa tu pôsobila Vojenská stredná odborná škola, ktorá mala aj štvorročný veliteľský smer pre príslušníkov PS a ďalej desaťmesačná Práporčická škola PS. V septembri 1971 bola zriadená tiež Dvojročná dôstojnícka škola a Ročná dôstojnícka škola so študijnými smermi PS. Dôstojnícka škola, ktorá vznikla v septembri 1972, nadviazala na činnosť zrušeného ŽTU a jej organizačnú štruktúru tvorili Vojenská stredná odborná škola, Dvojročná dôstojnícka škola a Práporčická škola.

⁶² PULEC, ref. 23, s. 37, *Výcviková zařízení Pohraniční stráže. Historie 1948 – 1991*. In <http://pohraničník.bloguje.cz/644976-vycvikova-zarizeni-pohranicni-straze.php> a Československé vojenství. Vaše dotazy. Odpověď na dotaz č. 795. In: www.vojenství.cz.

⁶³ ABS Brno-Kanice, f. 2357/HS PS OSH, prírastok 161/2007, šk. 30, *Rozkaz náčelníka HS PS OSH č. 16 z 21.12.1989*.

⁶⁴ *Služební předpis Ochrana státních hranic Československé socialistické republiky (Pohraniční hlídka, bojová skupina) OSH-I-1, část V, hlava 2, čl. 192*. Praha 1974.

Do konca svojho účinkovania vo funkcii náčelníka HS PS OŠH genmjr. A. Nemeč⁶⁵ vydal ešte dva dôležité rozkazy. Prvý sa týkal rehabilitácie pohraničníkov – vojakov z povolania, ktorí boli v rokoch 1969 –1973 z politických dôvodov prepustení do zálohy.⁶⁶ Druhý znamenal v podstate demontáž doterajšieho spôsobu služby na hranici s Nemeckou spolkovou republikou a Rakúskom. Predovšetkým potvrdzoval nariadené obmedzenie použitia zbrane na prostriedok krajného riešenia a súčasne podstatne zužoval možnosti použitia služobného psa. Ten mohol byť naďalej používaný len na vôdzke a s náhubkom. Použitie bez náhubku sa pripúšťalo len pri práci s pachom. Závažné bolo tiež nariadenie, aby hliadky PS občanov, ktorí vstúpili na naše územie z Rakúska alebo NSR do hĺbky 150 – 200 m, len upozornili a „taktným“ spôsobom vykázali späť. Zadokumentovanie takýchto prípadov sa malo uskutočňovať len pri preniknutí do väčšej vzdialenosti od hraničnej čiary, pričom zadržané osoby mali byť „krátkou cestou“ vrátené do svojej krajiny. Rozkaz náčelníka HS PS OŠH okrem toho rušil druh pohraničnej hliadky pátrač. Súviselo to s pokynom, aby Pohraničná stráž žiadnym spôsobom neobmedzovala obyvateľstvo v oblastiach pri hraničnom pásme.⁶⁷ Možno predpokladať, že tento rozkaz viac-menej kodifikoval prax, ktorá sa v predchádzajúcich týždňoch na štátnej hranici už vytvárala.⁶⁸

Ďalšie opatrenia, nariadené už rozkazmi nového náčelníka HS PS OŠH genmjr. Stanislava Pokorného, nadväzovali na rozhodnutia prijaté na vládnej úrovni. Dňa 1. decembra 1989 vláda ČSSR rozhodla o zrušení ženíjno-technických zátarás na hranici s Rakúskom. Ich odstraňovanie v pásme 11. brigády PS sa začalo 8. decembra príslušníkmi 8. – 13. pohraničnej roty za emotívnej podpory obyvateľstva a s jeho pomocou.⁶⁹ Do konca decembra odstránili drôty zo signálnej steny v úseku dlhom 32, 2 km.⁷⁰ Druhú etapu likvidácie zátarás otvoril 7. apríla 1990 osobne vtedajší minister vnútra ČSSR v úseku práporu Malacky.⁷¹ Rozkaz náčelníka HS PS OŠH č. 03 z 15. februára 1990 vnášal do týchto prác istý systém. Stanovil, aby boli pripravené miesta pre dočasné skládky materiálu a poradie likvidovania jednotlivých druhov zátarás. Ako prvé sa mali odstraňovať tylové signálne steny, čo zodpovedalo aj postupu prác na konci roka 1989 a ďalej svetelné bariéry a tzv. nízkoklopýtné prekážky. V súčinnosti s oddeleniami pasových kontrol sa mala riešiť aj likvidácia „neodôvodnených“ prekážok pri hraničných prechodoch. V ďalšej etape sa počítalo s odstraňovaním prekážok na cezhraničných cestách a s demontážou pozorovateľní. Spolu s likvidovaním ženíjno-technického zabezpečenia sa zmenila aj hliadkova služba na hranici, do ktorej sa

⁶⁵ Plukovník a neskôr generálmajor PhDr. Anton Nemeč vykonával funkciu náčelníka HS PS OŠH od 1. 1. 1982 do 31. 1. 1990.

⁶⁶ ABS Brno-Kanice, f. 2357/HS PS OSH, prírastok 161/2007, šk. 40, *Rozkaz náčelníka HS PS OSH č. 1 z 15.1.1990.*

⁶⁷ ABS Brno-Kanice, f. 2357/HS PS OSH, prírastok 161/2007, šk. 40, *Rozkaz náčelníka HS PS OSH č. 02 z 30.1.1990.* Spôsob služby ďalej konkretizovala *Operační směrnice náčelníka HS PS OSH k provádění ochrany státních hranic s SRN a Rakouskou republikou ze 14.3.1990.* Tamže, šk. 47.

⁶⁸ Pozri *Zápis o odevzdání a převzetí funkce náčelníka štábu HS PS OSH* medzi plk. Ing. Janem Muzikářem a plk. Karlem Ryšavým z 8. 2. 1990. ABS Brno-Kanice, f. 2357/HS PS OSH, prírastok 161/2007, šk. 70.

⁶⁹ ABS Brno-Kanice, f. 2357/HS PS OSH, prírastok 161/2007, šk. 42, *Zápis o odovzdaní a převzetí funkce velitele 11. b PS Bratislava z 27. 12. 1989.*

⁷⁰ Ref. 67.

⁷¹ ABS Brno-Kanice, f. 2357/HS PS OSH, prírastok 161/2007, šk. 42, č. j. OSH-0191/1990 z 10. 4. 1990.

určovali dvojčlenné pešie alebo motorizované hliadky.⁷² V nadväznosti na tieto opatrenia bolo k 1. máju 1990 zrušené hraničné pásmo.⁷³ Ešte predtým, spoločným rozkazom ministra vnútra ČSSR a ministra národnej obrany ČSSR z marca 1990, boli zrušené smernice pre poskytovanie podpory brigádám Pohraničnej stráže vojskami ČSLA v čase mieru.⁷⁴

Rozkazom ministra vnútra ČSSR č. 16 z 31. januára 1990 boli existujúce OPK dňom 15. februára 1990 vyňaté z pôsobnosti HS PS OŠH a nasledujúcim dňom bol na Federálnom ministerstve vnútra zriadený Úrad pre pasovú službu a cudzineckú agendu (ÚPSCA). Na základe ďalšieho rozkazu ministra vnútra č. 17 sa OPK na začiatku apríla 1990 premenili na referáty pasovej kontroly (RPK) podriadené krajským ÚPSCA. Demontáž doterajšieho systému stráženia hranice spojená s procesom demokratizačných zmien pokračovala zrušením politického aparátu Pohraničnej stráže rozkazom ministra vnútra ČSSR č. 24/1990⁷⁵, prevedením služby správ OŠH z pôsobnosti II. odboru Spravodajskej správy HS PS OŠH do podriadenosti operačného odboru pohraničných brigád⁷⁶ a zrušením jednotiek pomocníkov PS dňom 1. apríla 1990 rozkazom ministra vnútra ČSSR č. 43 z 23. marca 1990. S istou formou účasti obyvateľstva na ochrane hranice sa však naďalej počítalo.⁷⁷ Vo veliteľskom zbore PS súčasne prebiehali previerky spôsobilosti jeho členov na ďalšiu službu. Činnosť preverovacích komisií sa skončila v apríli 1990.⁷⁸

Organizačná štruktúra a dislokačná zostava útvarov PS OŠH, ktorá sa vytvorila v priebehu 70. rokov a prvej polovice 80. rokov zostala zachovaná až do roku 1990, a to včítane plánovaných počtov osôb. V júli 1990 bolo v tabuľkách 11. brigády plánovaných 2 189 vojakov a 27 občianskych zamestnancov, v tabuľkách útvarov Správy OŠH Banská Bystrica 156 osôb a v tabuľkách Správy OŠH Košice 247 osôb.⁷⁹

V tom čase sa začali uskutočňovať dočasné presuny častí príslušníkov Pohraničnej stráže k správam OŠH. Toto opatrenie vychádzalo predovšetkým zo skutočností, že doterajšia dislokácia 83 percent síl a prostriedkov PS a OŠH na západnej a južnej hranici ČSSR už nebola potrebná. Ďalším dôvodom bolo zistenie, že slabšiu ochranu hranice využívali skupiny osôb inej štátnej príslušnosti na tranzit cez čs. územie na západ.⁸⁰ Na priamu žiadosť

⁷² Tamže, f. 2357/HS PS OSH, prírastok 161/2007, šk. 40, *Rozkaz náčelníka HS PS OSH č. 03 z 15. 2. 1990.*

⁷³ Tamže, f. 2357/HS PS OSH, prírastok 161/2007, šk. 47, č. j. OSH-001087-15/1990 zo 17. 7. 1990.

⁷⁴ VÚA-VHA Praha, *Rozkaz ministra vnútra ČSSR a ministra národnej obrany ČSSR č. 04 z 8. marca 1990.*

⁷⁵ ABS Brno-Kanice, f. 2357/HS PS OSH, prírastok 161/2007, šk. 41, *Vnitřní rozkaz náčelníka HS PS OSH č. 017 z 27. 2. 1990.*

⁷⁶ Tamže, f. 2357/HS PS OSH, prírastok 61/2007, šk. 40, *Rozkaz náčelníka HS PS OŠH č. 020 z 22. 5. 1990.*

⁷⁷ Tamže, f. 2357/HS PS OSH, prírastok 161/2007, šk. 40, *Rozkaz náčelníka HS PS OSH č. 08 z 29.3.1990.* Formy pokračujúcej účasti obyvateľstva na ochrane štátnej hranice spresňoval dokument s názvom „*Zásady rozvoje účasti místního obyvatelstva na OSH a ich řízení orgány PS a OSH*“, ktorý vydal náčelník HS PS OŠH 1. apríla 1990.

⁷⁸ Komisie boli zriadené vnútorným rozkazom náčelníka HS PS OŠH č. 014 z 15. 2. 1990. Závery komisií vyzneli priaznivo pre 86 % príslušníkov PS a OŠH z povolania. Pre zostávajúcu časť príslušníkov veliteľského zboru PS boli pripravené návrhy na preradenie na inú funkciu, odchod do dôchodku alebo prepustenie do zálohy pre neschopnosť, či nezáujem o službu. ABS Brno-Kanice, f. 2357/HS PS OSH, prírastok 161/2007, šk. 40, *Rozkaz náčelníka HS PS OSH č. 015 z 15. 5. 1990.*

⁷⁹ ABS Brno-Kanice, f. 2357/HS PS OSH, prírastok 161/2007, šk. 48, č. j. OSH-001029-30/1990.

⁸⁰ Od apríla 1990 sa to týkalo najmä Turkov a neskôr aj Vietnamcov. ABS Brno-Kanice, f. 2357/HS PS OSH, prírastok 161/2007, šk. 40, *Rozkazy náčelníka HS PS OSH č. 018 z 18. 5. 1990 a č. 037 z 10. 8. 1990.*

náčelníka Správy OŠH Košice preto bola na obdobie od 10. júla do 31. augusta posilnená ochrana hranice východného Slovenska o 79 vojakov PS od 4. brigády s veliteľstvom v Znojme. V auguste boli posilnené aj úseky v pôsobnosti Správy OŠH Banská Bystrica, na ktoré prišlo 130 pohraničníkov z 5. brigády PS Cheb, 15. brigády České Budějovice a tiež 11. brigády z Bratislavy, ktorá však poskytla hlavne vozidlá.⁸¹

V krátkom čase nasledovala ďalšia vlna posíl pre Správu OŠH Košice. Tvorilo ju 400 pohraničníkov, a to predovšetkým z jednotiek na hranici s NSR. Bol z nich sformovaný samostatný prápor so štyrmi rotami dislokovanými v Kežmarku, Humennom, Michalovciach a Trebišove. Do podriadenosti veliteľov rôť boli zaradení aj pohraničníci, ktorí na východné Slovensko prišli v júli 1990.⁸²

Iné skupiny vojakov základnej služby jednotiek Pohraničnej stráže posilňovali vnútrozemské oddelenia Verejnej bezpečnosti (VB). Stávalo sa tak na základe zákonného opatrenia Predsedníctva Federálneho zhromaždenia č. 207 z 29. mája 1990 o vyčleňovaní príslušníkov Pohraničnej stráže a vojsk ministerstva vnútra na plnenie úloh VB. Na obdobie od 1. novembra 1990 do 31. marca 1991 prešlo do pôsobnosti Správy VB Východoslovenského kraja 330 pohraničníkov od 15. brigády, Správy VB Stredoslovenského kraja 400 pohraničníkov, z toho 115 od bratislavskej a 285 od znojemskej brigády a Správy VB Západoslovenského kraja 400 a Mestskej správy VB Bratislava 285 príslušníkov 11. brigády.⁸³ Bratislavská brigáda PS tak premiestnila k správam VB na Slovensku dovedna 800 pohraničníkov – vojakov základnej služby, čo sa približovalo polovici ich počtov v jednotke.⁸⁴

Hlavnú orientáciu novej koncepcie ochrany štátnej hranice prvýkrát verejne prezentovalo programové vyhlásenie vlády ČSSR, ktoré jej predseda Marián Čalfa predniesol 3. júla 1990 vo Federálnom zhromaždení. Uvádzalo sa v ňom: „*Koncepcia bezpečnostnej politiky vlády ČSSR predpokladá, že až do konca roka 1992 bude ochranu štátnych hraníc zabezpečovať Pohraničná stráž, ktorú potom nahradí profesionálna Pohraničná polícia.*“⁸⁵ Predpokladalo sa, že Pohraničná stráž ako ozbrojená zložka bude v krátkom čase zrušená a nahradená hraničnou políciou, ktorej príslušníkmi už nebudú vojaci základnej služby.

Prvý krok na realizáciu tohto zámeru predstavovalo postupné zavádzanie poloprofesionálnej ochrany hranice v úsekoch 11. brigády a niektorých ďalších jednotiek PS od konca júna 1990.⁸⁶ Na základe rozkazu náčelníka HS PS OŠH č. 0059 z 26. novembra 1990 potom mala byť bratislavská brigáda spolu s ďalšími brigádami transformovaná na správy a útvary

⁸¹ ABS Brno-Kanice, f. 2357/HS PS OSH, prírastok 161/2007, šk. 40, *Rozkazy náčelníka HS PS OSH č. 028 z 3. 7. 1990 a č. 034 z 26. 7. 1990.*

⁸² Tamže, f. 2357/HS PS OSH, prírastok 161/2007, šk. 40, *Rozkaz náčelníka HS PS OSH č. 053 z 5. 11. 1990.*

⁸³ ABS Brno-Kanice, f. 2357/HS PS OSH, prírastok 161/2007, šk. 40, *Rozkaz náčelníka HS PS OSH č. 041 z 25. 10. 1990.*

⁸⁴ K 10. 4. 1990 bolo v 11. brigáde 1695 vojakov základnej služby a 17 absolventov VKVŠ. ABS Brno-Kanice, f. 2357/HS PS OSH, prírastok 161/2007, šk. 42, č. j. OSH-0191/1990 z 10. 4. 1990.

⁸⁵ www.psp.cz/eknih/1990fs/slsn/stenprot/002schuz/s002226.htm.

⁸⁶ V júni 1990 sa poloprofesionálna ochrana hranice okrem úseku 11. brigády začala vykonávať aj v chebskej 5. brigáde PS a od októbra 1990 v znojemskej 4. brigáde PS. ABS Brno-Kanice, f. 2357/HS PS OSH, prírastok 161/2007, šk. 40, *Rozkazy náčelníka HS PS OSH č. 026 z 26. 6. 1990 a č. 047 z 15. 10. 1990.*

OŠH. Z veliteľstva brigády mala vzniknúť Správa OŠH Bratislava, pohraničné roty PS sa mali reorganizovať na O OŠH a vytvoriť sa mal aj medzistupeň ÚO OŠH (pozri tabuľku č. 8). Záložný a výcvikový prápor v Malackách mal zostať v existujúcej podobe a zabezpečovať príjem a výcvik nových pohraničníkov. Transformácia brigády sa mala začať 1. januára 1991 a skončiť v marci toho roku.⁸⁷ Podstatnú zmenu predstavovalo aj nové rozdelenie teritoriálnej pôsobnosti správ OŠH. Zodpovednosť za ochranu časti štátnej hranice s Rakúskom a hranice s Maďarskom zostala len na Správe OŠH Bratislava a Správe OŠH Košice, ktorá okrem toho zabezpečovala aj ochranu hranice so Sovietskym zväzom. Nová pôsobnosť Správy OŠH Banská Bystrica sa vzťahovala výlučne na ochranu hranice s Poľskom.

Prakticky súbežne so zrušením brigád a útvarov Pohraničnej stráže k 31. decembru 1990 zanikli aj školy pre prípravu veliteľského zboru tejto zložky. Na základe zákona č. 181 z 3. mája 1990 o zrušení Vysoké školy ZNB k 31. júlu tohto roka skončila činnosť aj jej Fakulta ochrany štátnej hranice v Bratislave. Dňom 15. septembra 1991 bola zrušená Dôstojnícka a práporčícka škola ZNB, Pohraničnej stráže a vojsk ministerstva vnútra v Holešove, z ktorej vznikla Stredná odborná škola Federálneho Policajného zboru.⁸⁸

Transformujúce sa útvary Pohraničnej stráže, lepšie povedané zvyšky ich príslušníkov, pokračovali v odstraňovaní toho, čo zostalo z objektov vojskového stráženia štátnej hranice. Išlo najmä o strelnice a ďalšie výcvikové zariadenia jednotiek. Objekty poľnej ochrany sa odovzdávali armáde, nepotrebný materiál mal byť odvezený do výkupní zberných surovín a priestor bývalého hraničného pásma zbavený čiernych skládok.⁸⁹

⁸⁷ Tento vývoj neprebíhal na celej štátnej hranici ČSSR, respektíve ČSFR, rovnako a nie každé veliteľstvo brigády Pohraničnej stráže sa transformovalo na Správu OŠH. Napríklad Správy OŠH Domažlice a České Budějovice mali v tomto čase v svojej podriadenosti „utlmované“ brigády PS Cheb, Sušice a Znojmo.

ABS Brno-Kanice, f. 2357/HS PS OSH, prírastok 161/2007, šk. 40, *Rozkaz velitele PS a OŠH č. 0059 z 26. 11. 1990.*

⁸⁸ *Historie Vyšší policejní školy a Střední policejní školy ministerstva vnitra v Holešově.*

In: www.spschol.cz/informace_o-skole/Historie/historie_skoly.htm.

⁸⁹ ABS Brno-Kanice, f. 2357/HS PS OSH, prírastok 161/2007, šk. 50, *Rozkaz velitele PS a OSH č. 57 z 13. 8. 1991.*

Tabuľka č. 8

**Predpokladaná organizácia a dislokačná zostava útvarov OŠH na Slovensku
od 1. 4. 1991⁹⁰**

S OŠH	ÚO OŠH	O OŠH
Bratislava	Nebolo zriadené, oddelenia OŠH riadila priamo Správa OŠH.	Malé Leváre, Gajary, Záhorská Ves, Vysoká pri Morave, Devínske Jazero, Devínska Nová Ves, Devín, Bratislava-Dvory, Bratislava-Kopčany, Jarovce, Rusovce
	Komárno	Bratislava, Gabčíkovo (nové), Medveďov, Komárno, Štúrovo (nové)
	Ipeľský Sokolec	Chľaba, Balka, Ipeľský Sokolec, Vyškovce, Šahy
	Bušince	Ipeľské Predmostie, Slovenské Ďarmoty, Vrbovka, Bušince, Nučín, Šiatoroš
Košice	Nebolo zriadené, oddelenia OŠH riadila priamo Správa OŠH.	Zboj-Runina, Ulič, Ubl'a, Beňatina
	Vyšné Nemecké	Vyšné Nemecké, Maťovské Vojkovce, Veľké Slemence, Veľké Trakany, Strážne
	Slovenské Nové Mesto	Čerhov, Kazimír, Slánska Huta, Skároš, Hraničná, Buzica, Host'ovce, Jabloňov, Dlhá Ves, Starňa
	Kráľ	Kráľ, Vlkyňa, Drňa, Petrovce, Nová Bašta
Banská Bystrica	Skalité	Skalité, Oščadnica, Nová Bystrica, Novot', Oravská Polhora, Zubrohlava
	Trstená	Trstená, Suchá Hora, Zuberec, Pribylina, Podbanské, Štrbské Pleso, Javorina, Osturňa
	Spišská Stará Ves	Spišská Stará Ves, Červený Kláštor, Mníšek, Malý Lipník, Čirč, Malcov
	Kurov	Kurov, Becherov, Nižná Polianka, Dlhoňa, Vyšný Komárnik
	Čertizné	Čertizné, Palota, Výrava, Vyšná Jablonka, Stakčín

Proces formovania a realizácie novej koncepcie ochrany hranice zavŕšilo prijatie zákona č. 333 z 10. júla 1991 o zriadení hraničnej a cudzineckej polície federálneho policajného zboru (FPZ). Nadobudnutím jeho účinnosti dňom 27. augusta 1991 sa všetci príslušníci Pohraničnej stráže v služobnom pomere vojaka z povolania stali (ak sa do 30 dní od uvedenia dátumu nerozhodli inak) policajtmí, príslušníkmi Pohraničnej polície FPZ.⁹¹ Podobne

⁹⁰ Tamže, f. 2357/HS PS OSH, prírastok 161/2007, šk. 40, nariadenie náčelníka HS PS OŠH č. 0059 z 26. novembra 1990, príloha č. 6.

⁹¹ Zriadeniu Federálneho policajného zboru predchádzal vznik Policajného zboru Slovenskej republiky a Policajného zboru Českej republiky. Policajný zbor SR bol zriadený zákonným opatrením Predsedníctva Slovenskej národnej rady č. 57/1991 Zb. Z 25. 1. 1991, ktoré následne rozvádzal zákon

zákon stanovil, že vojaci základnej služby, ktorí ku dňu účinnosti tohto zákona vykonávajú základnú službu v útvaroch a jednotkách PS, ju dokončia v útvaroch služby Cudzineckej a Pohraničnej polície FPZ. Služba v týchto útvaroch sa považovala za službu vykonávanú v ozbrojených silách Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky. Podľa zákona mal Federálny policajný zbor zabezpečovať „ochranu štátnych hraníc vo vymedzenom rozsahu“. Tento pojem vymedzovalo ustanovenie § 26 zákona, že „Pri zaistovaní ochrany štátnych hraníc je policajt zaradený v službe cudzineckej a pohraničnej polície oprávnený vykonávať kontrolu cestovných dokladov osôb prekračujúcich štátne hranice a v prípade dôvodného podozrenia z páchania trestného činu alebo priestupku súvisiaceho s prekračovaním štátnych hraníc vykonať i prehliadku osoby, batožiny a dopravných prostriedkov.“⁹²

Príslušníci zrušených útvarov PS zostali po prevedení k novým orgánom OŠH vystrojení pôvodnými rovnošatami, na ktorých zostalo aj golierové označenie PS (hlava psa na zelenom podklade). Zrušené bolo len rukávové označenie. U niektorých útvarov Pohraničnej polície sa súčasne začala skúšať maskovacia rovnošata vz. 90.⁹³

Základnú štruktúru a dislokačnú zostavu útvarov Pohraničnej polície určovali jej organizačné tabuľky vydané 1. septembra 1991 a schválené ministrom vnútra ČSFR Jánom Langošom. Zo Správy OŠH Bratislava, útvaru OŠH Banská Bystrica a útvaru OŠH Košice vznikli tri veliteľstvá Pohraničnej polície. Veliteľstvo Pohraničnej polície Bratislava malo v podriadenosti 25 staníc Pohraničnej polície, poriadkový prápor a záložný a výcvikový prápor, Veliteľstvo Pohraničnej polície Banská Bystrica 33 staníc Pohraničnej polície a posilový prápor a Veliteľstvo Pohraničnej polície Košice 29 staníc Pohraničnej polície a posilový prápor (pozri tabuľku č. 9).

Organizačné zmeny nastali aj na úseku pasovej služby. Po zrušení krajského administratívneho zriadenia na základe zákona Slovenskej národnej rady č. 517 z 22. novembra 1990 boli vytvorené tri expozitúry cudzineckej polície a pasovej služby s označením Západ, Stred a Východ. Riadili priamy výkon pasovej služby na teritóriách bývalého Západoslovenského, Stredoslovenského a Východoslovenského kraja.⁹⁴

Od 1. januára 1992 začali platiť nové tabuľky Pohraničnej polície, ktoré organizáciu a dislokačnú zostavu jej útvarov čiastočne upravili. Ako nový prvok pritom vznikli referáty Pohraničnej polície predstavujúce stredné články velenia. Do pôsobnosti Veliteľstva Pohraničnej polície Bratislava bolo zaradených 29 staníc Pohraničnej polície, ktorých dislokačná zostava sa začínala stanicou Malé Leváre na hranici s Rakúskom a končila stanicou Šiatorská Bukovina na hranici s Maďarskom v okrese Lučenec (hraničný medzník XI/6 až hraničný medzník VIII/18). Časť staníc tohto rozsiahleho úseku radilo priamo Veliteľstvo Pohraničnej polície v Bratislave, časť patrila do pôsobnosti Referátu Pohraničnej polície v Komárne a ďalšia Veliteľstva úseku Pohraničnej polície Bušince. Na bratislavský úsek

Slovenskej národnej rady č. 204/1991 Zb. z 29. 4. 1991. Tieto legislatívne dokumenty sa však nevzťahovali na príslušníkov Pohraničnej stráže a ďalších útvarov OŠH.

⁹² *Zákon o Federálnom policajnom zbore a Zbore hradnej polície č. 333/1991 Zb.* In: www.zakon.sk.

⁹³ Maskovacia rovnošata vz. 90 svojím strihom vychádzala z maskovacej rovnošaty vz. 85, mala však viac vreciek a nohavice boli zvnútra do výšky kolien pogumované. Farebný vzor tvorili nepravidelné zelené a hnedé škvrny tmavého a svetlého odtieňa, ktoré boli „posiaté“ čiernymi ihličkami. Medzi týmito škvrnami bola biela plocha s malými čiernymi „fľakmi“. Po vzniku samostatnej Slovenskej republiky bola rovnošata vz. 90 z výstroja Pohraničnej polície vyňatá.

⁹⁴ PÁNIS, Juraj. *Ústavná úprava a ochrana hraníc SR a úlohy Policajného zboru pri jej realizácii* (diplomová práca). Bratislava : Akadémia Policajného zboru 2002, s. 41.

Tabuľka č. 9

Štruktúra a dislokačná zostava útvarov Pohraničnej polície od 1. 9. 1991⁹⁵

Veliteľstvo Pohraničnej polície	Stanica Pohraničnej polície
Bratislava	Malé Leváre, Gajary, Záhorská Ves, Vysoká pri Morave, Devínska Nová Ves, Devín, Petržalka, Jarovce, Rusovce, Bratislava, Medveďovo, Komárno, Gabčíkovo, Štúrovo, Chľaba, Salka, Ipeľský Sokolec, Vyškovce nad Ipeľom, Šahy, Ipeľské Predmostie, Slovenské Ďarmoty, Vrbovka, Bušince, Rapovce, Šiatoroš
Košice	Nová Bašta, Petrovce, Drňa, Vlkyňa, Kráľ, Starňa, Dlhá Ves, Silická Jablonica, Jablonov nad Turnou, Host'ovce, Janík, Buzica, Hraničná pri Hornáde, Skároš, Slanská Huta, Kazimír, Čerhov, Slovenské Nové Mesto, Pribeník, Strážne, Veľké Trakany, Veľké Slemence, Maťovské Vojkovce, Vyšné Nemecké, Petrovce, Beňatina, Ubla, Ulič, Zboj-Runina
Banská Bystrica	Stakčín, Vyšná Jablonka, Výrava, Palota, Čertižné, Vyšný Komárnik, Dlhoňa, Nižná Polianka, Becherov, Kurov, Malcov, Čirč, Malý Lipník, Mníšek nad Popradom, Litmanová, Strážany, Červený Kláštor, Spišská Stará Ves, Osturňa, Javorina, Štrbské Pleso, Podbanské, Pribylina, Zuberec, Suchá Hora, Trstená, Zubrohlava, Rabčice, Oravská Polhora, Novot', Nová Bystrica, Oščadnica

nadväzoval úsek Veliteľstva Pohraničnej polície Košice, a to od stanice Nová Bašta na hranici s Maďarskom po stanicu Zboj na hranici s Ukrajinou ako samostatným štátom po rozpade ZSSR v roku 1991. Časť staníc opäť riadilo priamo Veliteľstvo Pohraničnej polície Košice a zostávajúce boli podriadené veliteľstvám úsekov Kráľ a Vyšné Nemecké. Veliteľstvo Pohraničnej polície Banská Bystrica malo pridelený úsek od stanice Topoľa po stanicu Skalité (hraničný medzník I až III/201), kde prostredníctvom Referátu Pohraničnej polície Čertižné a Veliteľstiev úsekov Trstená a Skalité riadilo 35 staníc Pohraničnej polície.⁹⁶ Počet príslušníkov staníc bol v závislosti od dĺžky a terénnej členitosti stráženého úseku, miestnej komunikačnej siete a prístupov k štátnej hranici stanovený na 8 – 20 osôb.⁹⁷ Dôležité miesto v zostave Pohraničnej polície aj naďalej patrilo chovnej stanici služobných psov v podriadenosti veliteľstva v Bratislave.⁹⁸

⁹⁵ ABS Brno-Kanice, f. 2357/HS PS OSH, prírastok 161/2007, šk. 108

⁹⁶ ABS Brno-Kanice, f. 2357/HS PS OSH, prírastok 161/2007, šk. 50, *Rozkaz ředitele pohraniční policie FPS č. 080 z 18. 12. 1991.*

⁹⁷ MIKLUŠIČÁK, Karol. *Genéza vývoja organizačnej štruktúry Útvaru vojsk hraničnej polície a jej smerovanie* (diplomová práca). Bratislava : Akadémia policajného zboru 1997, s. 10.

⁹⁸ ABS Brno-Kanice, f. 2357/HS PS OSH, prírastok 161/2007, šk. 50, *Rozkaz ředitele pohraniční policie FPS č. 25 z 8. 10. 1991*

Reorganizačné a redислоkačné zmeny v Pohraničnej polícii na konci roka 1991 a začiatku roka 1992 sprevádzalo pokračujúce odveľovanie jej príslušníkov na posilnenie vnútrozemských útvarov Policajného zboru. Geografické väzby medzi posilujúcimi a posilovanými útvarmi pritom zostávali v podstate rovnaké ako v závere roka 1990. Podľa rozkazu riaditeľa Pohraničnej polície FPS č. 67 z 8. októbra. 1991 malo v tomto čase policajné útvary na východnom Slovensku posilniť 201 policajtov a vojakov základnej služby od Veliteľstva Pohraničnej polície České Budějovice, policajné útvary na strednom Slovensku 94 policajtov a vojakov základnej služby od útvaru Pohraničnej polície v Znojme a policajné útvary na západnom Slovensku 271 policajtov a vojakov základnej služby od Veliteľstva Pohraničnej polície Bratislava.⁹⁹ Pôsobili tu do apríla 1992, keď sa väčšina z nich vrátila do pôvodných útvarov. Časť zostala a posilnila ochranu hranice, ako napríklad 161 vojakov základnej služby pridelených Veliteľstvu Pohraničnej polície Bratislava na doplnenie počtov pohraničných staníc na hranici s Maďarskom.¹⁰⁰

Po parlamentných voľbách v lete 1992 sa výrazne prehĺbila rozdielnosť stanovísk slovenskej a českej politickej reprezentácie v otázkach ďalšieho štátoprávneho smerovania Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky. Výsledkom bola politická dohoda o rozdelení federácie na dva samostatné a zvrchované štátne subjekty. V rámci dohovorených postupov delenia sa začala pripravovať aj delimitácia Pohraničnej polície Federálneho policajného zboru na budúce republikové pohraničné polície.

K 1. decembru 1992 bola organizačná štruktúra Prezídia Policajného zboru Ministerstva vnútra Slovenskej republiky rozšírená o Odbor Hraničnej polície a Odbor Cudzineckej polície a pasovej služby. Ich riaditelia mali zabezpečiť delimitáciu osôb a majetku v OŠH na hraniciach Slovenska do štruktúry PZ SR a súčasne pripraviť novú organizáciu orgánov v svojej pôsobnosti. Pri zachovaní troch úsekov hraníc v podobe stanovenej v decembri 1991¹⁰¹ sa počítalo s rozšírením právomoci okresných veliteľstiev PZ v tejto oblasti a premenovaním existujúcich pohraničných staníc na pohraničné oddelenia PZ. Počas delimitačných prác bolo existujúcim veliteľstvám Pohraničnej polície dočasne ponechaných v podriadenosti 150 vojakov základnej služby.¹⁰²

Dňom 1. januára 1993 plnú zodpovednosť za ochranu štátnej hranice Slovenskej republiky prevzalo Ministerstvo vnútra (MV) SR. Súčasne nastali niektoré zmeny v dovtedajšom modeli OŠH. Odbor Hraničnej polície Prezídia MV SR sa stal orgánom metodického riadenia výkonných útvarov tejto zložky, ktoré boli priamo podriadené okresným a mestským veliteľstvám PZ. Odboru Cudzineckej polície a pasovej služby kompetencie vo vzťahu k podriadeným expozitúram zostali.¹⁰³

⁹⁹ ABS Brno-Kanice, f. 2357/HS PS OSH, prírastok 161/2007, šk. 50, *Rozkaz ředitele pohraniční policie FPS*

č. 67 z 19. 4. 1992.

¹⁰⁰ Tamže, f. 2357/HS PS OSH, prírastok 161/2007, šk. 52, *Rozkaz ředitele pohraniční policie FPS*

č. 18 z 30. 3. 1992.

¹⁰¹ Tamže, f. 2357/HS PS OSH, prírastok 161/2007, šk. 52, *Rozkaz ředitele pohraniční policie FPS*

č. 46 z 16. 11. 1992..

¹⁰² Od 1. 1. 1993 sa stali príslušníkmi Armády Slovenskej republiky. Do zálohy boli prepustení k 30. 3. 1993. Ref. 94, s. 10-11.

¹⁰³ PÁNIS, Juraj. *Ústavná úprava a ochrana hraníc SR a úlohy Policajného zboru pri jej realizácii* (diplomová práca). Bratislava : Akadémia Policajného zboru 2002, s. 41.

Počas existencie Pohraničnej stráže medzi základné povinnosti príslušníkov pohraničných hliadok patrilo aj sledovanie vzdušného priestoru a hlásiť všetky zistené lietadlá alebo iné prostriedky vzdušného napadnutia v blízkosti hranice. Okrem toho boli v úseku 11. brigády od sútoku Dyje a Moravy po Bratislavu umiestnené vidové hlásky rádiotechnického vojska protivzdušnej obrany štátu (PVOŠ). Išlo o doplnkový prostriedok prieskumu vzdušnej situácie zabezpečovaný odlúčenými príslušníkmi 63. rádiotechnického práporu s veliteľstvom v Trnave, od septembra 1977 v Hlohovci, ktorí boli väčšinou ubytovaní priamo v objektoch pohraničných rôt.¹⁰⁴ Základnú organizáciu práporu tvorili rádiotechnické uzly a hlásky (neskôr roty) v Bratislave, Šuranoch, Hlohovci a Starom Hrozenkove. Na sledovanie vzdušného priestoru nad južnou hranicou Slovenska sa podieľal aj 64. rádiotechnický prápor s veliteľstvom vo Zvolene a rádiotechnickými hláskami (neskôr rotami) v Cerove, Ožďanoch, Michalovciach, vo Veľkej Ide a v lokalite Močiar. V roku 1977 k nim pribudol 65. rádiotechnický prápor s veliteľstvom v Mierove a rádiotechnickými rotami v Mierove, Moravskej Novej Vsi, Zohore a Rusovciach. Ťažisko vzdušného prieskumu bolo sústredené na predpokladaný náletový smer vojenského letectva NATO po osi Viedeň – Krakov – Varšava. Na strážení severnej časti tohto smeru sa podieľala rádiotechnická rota v Skalitom, ktorá patrila do organizačnej štruktúry 62. rádiotechnického práporu s veliteľstvom v Starej Vsi na Morave. Hlavnými technickými prostriedkami jednotiek boli rádiolokátory P-30, P-15, P-12, P-20 a P-35 a rádiolokačné výškomery PRV-10 a PRV-11. V druhej polovici 80. rokov začali do výzbroje niektorých rôt prichádzať rádiolokátory O-14, K-66 a P-18 s výškomerom PRV-17.

Podstatné zmeny v organizácii a dislokácii rádiotechnického vojska na Slovensku sa uskutočnili po skončení studenej vojny na začiatku 90. rokov. V rámci rozsiahlej reorganizácie a redislokácie čs. armády, ktorej cieľom bolo dosiahnuť rovnomerné rozmiestnenie vojsk na celom území ČSFR, bolo dňom 1. decembra 1991 zriadené veliteľstvo 1. divízie PVO vo Zvolene (veliteľ plk. Ing. Ján Ďurovie). Následne, dňom 1. marca 1992, mu bolo podriadené veliteľstvo 1. rádiotechnickej brigády (veliteľ pplk. Ing. Jozef Černák), ktoré vzniklo v rovnakej posádke. Do organizácie brigády prešli rádiotechnické prápory dislokované na Slovensku, ktoré sa súčasne reorganizovali a premenovali na skupiny rádiolokačného prieskumu a uvedomovania (skrlpsu). Išlo o 63. (novovytvorenú), 64. a 65. skrlpsu s veliteľstvami v Košiciach, Zvolene a Mierove. Každá skupina mala v podriadenosti niekoľko stredísk rádiolokačného prieskumu a uvedomovania (strlpsu – pozri prílohu č. 3). Pri sledovaní vzdušného priestoru naďalej úzko spolupracovali s príslušnými veliteľstvami Pohraničnej polície. Tie zodpovedali za pozemný prieskum „modrej zdi“ v nasledujúcich úsekoch: Veliteľstvo Pohraničnej polície Bratislava od sútoku Moravy a Dyje po osadu Šiatorská Bukovina, Veliteľstvo Pohraničnej polície od tejto osady po trojmedzie Poľsko – ZSSR – ČSFR a Veliteľstvo Pohraničnej polície Banská Bystrica od tohto bodu po Skalitom.¹⁰⁵

¹⁰⁴ AÚPN Bratislava, f. 2346, S/5, inv. č. 140, *Dohovor o súčinnosti medzi 11. brigádou PS a 63. rádiotechnickým práporom z 18. novembra 1970.*

¹⁰⁵ ABS Brno-Kanice, f. 2357/HS PS OSH, prírastok 161/2007, šk. 52, *Rozkaz ředitele pohraniční policie FPS č. 017 z 13. 3. 1992.*

Ako už bolo uvedené, československá PVOŠ bola súčasťou integrovaného systému PVOŠ štátov Varšavskej zmluvy. Do vzdušného priestoru nad územím Slovenska zasahovali aj rádiolokačné polia prostriedkov jednotiek rádiotechnického vojska PVOŠ Maďarska, Poľska a Sovietskeho zväzu (pozri prílohu č. 4). Z južnej strany išlo predovšetkým o polia vytvorené technikou 1. práporu 54. rádiotechnickej brigády maďarskej PVOŠ (1. Honi Rádiótechnikai Zászlóalj 54. Rádiótechnikai Dandár Légvédelmi állam), ktorý mal veliteľstvo v Pápe.¹⁰⁶ Prápor sa podieľal na sledovaní vzdušného priestoru nad juhozápadným Slovenskom po čiaru Nové Mesto nad Váhom – Topoľčany – Kozárovce – Štúrovo. Severozápadnú časť Slovenska po čiaru Žilina – Považská Bystrica – Trenčín pokrývali rádiolokačné polia 3. rádiotechnickej brigády poľskej PVOŠ (3 Brygada Radiotechniczna Obrony Powietrznej Kraju) s veliteľstvom vo Wroclawi.¹⁰⁷ Vzdušný priestor severného a stredného Slovenska po čiaru Kežmarok – Jelšava sledovali jednotky 16. rádiotechnickej brigády 60. zboru protivzdušnej obrany Sovietskej armády s veliteľstvom v Kyjeve.¹⁰⁸ V 70. rokoch bolo územie Slovenska začlenené aj do sovietskeho systému kontroly kozmickej situácie a varovania pred raketo-kozmickými údermi. Od augusta 1976 sa celý slovenský vzdušný priestor stal súčasťou sektoru monitorovaného radiolokačným systémom typu „Dnepr“ (od októbra 1976 modernejším typom „Dnepr“) umiestneným pri Rige a v januári 1979 začal ďalší radiolokačný systém typu „Dnepr“, ktorý bol uvedený do bojovej pohotovosti pri Mukačeve, kontrolovať územie na juh od čiar Veľké Kapušany – Košice – Martin.¹⁰⁹

Aktívnu časť ochrany vzdušnej hranice a vzdušného priestoru Slovenska tvorili prostriedky raketového vojska PVOŠ (pozri prílohu č. 5). Až do 90. rokov mala čs. armáda na slovenskom území dislokovaný len jeden útvar, a to 186. protiletadlový raketový pluk, od roku 1978 brigádu, s veliteľstvom v Pezinku.¹¹⁰ Jeho hlavnou úlohou bolo zabezpečiť obranu Bratislavy a súčasne kryť spomenutý náletový smer letectva NATO pozdĺž slovensko-moravského pomedzia. Zo začiatku mal útvar štyri palebné oddiely vyzbrojené protiletadlovými raketovými kompletmi SA-75M DVINA a technický oddiel. Po reorganizácii a prezbrojení časti oddielov na protiletadlové raketové komplety S-125 NEVA v 70. rokoch sa počet palebných oddielov zvýšil na osem. V polovici 80. rokov boli štyri oddiely prezbrojené kompletmi S-75M VOLCHOV. Brigáda mala palebné oddiely rozmiestnené kruhovým spôsobom okolo Bratislavy (pozri tabuľku č. 8).

¹⁰⁶ KÁLLAI, Tibor. *Vár állott, most kőhalom*. In: www.motorostura.hu/build.asp?Module=news&ActiveModule=news&ActiveMode=DisplayArticle&ArticleID=452.

¹⁰⁷ *Wojska Obrony Powietrznej Kraju*. In: http://pl.wikipedia.org/wiki/Wojska_Obrony_Powietrznej_Kraju.

¹⁰⁸ ФЕСЬКОВ, В. И.-КАЛАШНИКОВ, К. А.-ГОЛИКОВ, В. И. *Советская Армия в годы „холодной войны“ (1945-1991)*. Томск: Изд-во Том. ун-ма 2004, s. 151.

¹⁰⁹ *История создания РЛС дальнего обнаружения баллистических ракет и космических объектов – перспективы сотрудничества*. In: www.arms-expo.ru/site.../055057052124049056048054.html a *РЛС „Днепр“*. In: <http://flot2017.com/ru/file/12042>.

¹¹⁰ Vo funkcii veliteľa pluku (brigády) sa v sledovanom období vystriedali: pplk. Ing. Kadeřábek (1966 – 1968), pplk. Ing. Milan Obuch (1968 – 1969), pplk. Ing. Chudý (1969 – 1974), pplk. Ing. František Váňa (1974 – 1978), pplk. Ing. Pitoňák (1978 – 1982), pplk. Ing. Jiří Nekvasil (1982 – 1984), pplk. Ing. Havelka (1984 – 1988), pplk. Ing. Kolečányi (1988 – 1991) a pplk. Ing. Bodor (1991 – 1992).

Tabuľka č. 8

Dislokácia a výzbroj oddielov 186. protiletadlovej raketovej brigády v roku 1988

Oddiel	Dislokácia	Výzbroj
1. palebný oddiel	Lozorno	S-75M VOLCHOV
2. palebný oddiel	Senec	S-75M VOLCHOV
3. palebný oddiel	Rohovce	S-75M VOLCHOV
4. palebný oddiel	Dunajská Lužná (Kalinkovo)	S-75M VOLCHOV
5. palebný oddiel	Stupava	S-125 NEVA
6. palebný oddiel	Devínska Kobyla	S-125 NEVA
7. palebný oddiel	Rusovce	S-125 NEVA
8. palebný oddiel	Most pri Bratislave	S-125 NEVA
technický oddiel	Viničné	

Od 1. apríla 1989 západná časť Slovenska po čiaru Liptovský Mikuláš – Brezno – Lučenec súčasne patrila do priestoru účinnej pôsobnosti skupiny protiletadlových raketových kompletov S-200 VEGA z Rosic u Brna, ktorá tvorila súčasť organizačnej štruktúry 76. protiletadlovej raketovej brigády s veliteľstvom v Brne.¹¹¹ Na začiatku 90. rokov boli na Slovensko redislokované tri protiletadlové útvary z Čiech, a to 11. protiletadlový pluk zo Stříbra do Nitry (premiestnený 1. 6. 1991, dňom 30. 11. 1991 reorganizovaný a prečíslovaný na 13. protiletadlový raketový pluk) a 14. (predtým 2.) protiletadlový raketový pluk z Janovic nad Úhlavou (premiestnený k 30. 11. 1991) so 171. protiletadlovým raketovým plukom z Jihlavy (premiestnený v januári 1992) do Rožňavy. Išlo o bývalé divízne útvary vojskovej PVO vyzbrojené mobilnými protiletadlovými raketovými kompletmi 2K12KUB.¹¹² V posádke Pezinok okrem toho dňom 31. októbra 1992 vznikol 185. protiletadlový raketový pluk s výzbrojou prevzatou od dovtedajšej 185. protiletadlovej raketovej brigády v Kraloviciach. Do organizácie pluku boli začlenené aj dva protiletadlové raketové komplety S-300 PMU presunuté na Slovensko v rámci delenia čs. federálnej armády.¹¹³ V podriadenosti veliteľstva 2. divízie PVOŠ útvary začali od mája 1991 postupne plniť úlohy v pohotovostnom systéme protivzdušnej obrany ČSFR a od decembra toho roka sa stali súčasťou organizačnej štruktúry 1. divízie PVO s veliteľstvom vo Zvolene.

Protiletadlové raketové komplety S-200 boli aj vo výzbroji východonemeckej, poľskej, maďarskej a bulharskej armády. Spolu s kompletmi Sovietskej armády rozmiestnenými na Ukrajine, ako aj už spomenutou ďalšou protiletadlovou raketovou technikou, vytvárali nad strednou Európou protiletadlový raketový obranný val štátov Varšavskej zmluvy, akýsi „dáždnik“, ktorý prikrýval tiež celé územie Slovenska (pozri prílohu č. 6)¹¹⁴

¹¹¹ Skupinu tvorili dva palebné oddiely - 9. a 10. protiletadlový raketový oddiel – a technický oddiel.

¹¹² MINAŘÍK, Pavel. Výstavba vojsk PVOS na Slovensku v letech 1945 až 1992. In *Vojenské obzory*, 2, 1996, č. 3, príloha T, s. 130-136 a *Chronologie výstavby poválečné čs. armády. Protivzdušná obrana státu*. In www.vojenstvi.cz.

¹¹³ ŽIAK, Jozef. Divízia na zelenej lúke (rozhovor s genmjr. v. v. Jánom Ďurovie). In *Obrana*, XVI, 2008, č. 6, s. 18-19. Išlo o techniku 20. protiletadlového raketového oddielu z Kačíc pri Kladne. Oddiel patril do organizačnej štruktúry 71. protiletadlovej raketovej brigády, ktorá zabezpečovala protivzdušnú obranu Prahy.

¹¹⁴ Pozri *Protivzdušná obrana státu a vojsk*. In <http://forum.fortifikace.net/viewtopic.php?t=66>.

Aktívnu časť systému PVOŠ však netvorilo len protiletadlové vojsko, ale aj stíhacie letectvo. Od roku 1967, po zrušení 7. stíhacieho leteckého pluku v Piešťanoch, až do začiatku 90. rokov však nebol na Slovensku dislokovaný žiadny bojový letecký útvar. Nad slovenským územím sa do zrušenia súčinnostných plánov PVO Varšavskej zmluvy v roku 1990 prekrývali priestory operačného dosahu útvarov stíhacieho letectva PVOŠ v Čechách a PVOŠ susedných socialistických krajín. Z priestoru Čiech to bol 11. stíhací letecký pluk v Žatci, 1. stíhací letecký pluk v Českých Budějoviciach a 8. stíhací letecký pluk v Mošnove, od prelomu rokov 1983/1984 v Brne a od marca 1990 v Náměšti nad Oslavou.¹¹⁵ Z letectva PVOŠ okolitých štátov Varšavskej zmluvy nad Slovensko zasahovali priestory operačného dosahu poľského 11. stíhacieho leteckého pluku (11 Brandenburski Pułk Lotnictwa Myśliwskiego) z Wroclawi¹¹⁶, maďarského 47. a 59. stíhacieho leteckého pluku (47. a 59. Harcászati Repülőezred) na letiskách Papa a Kecskemét¹¹⁷ a sovietskeho 179. stíhacieho leteckého pluku z letiska Stryj.¹¹⁸ Vo vzdušnom priestore Slovenska však mohli operovať aj lietadlá 114. stíhacieho leteckého pluku Strednej skupiny sovietskych vojsk v Československu z letiska Milovice a útvarov 11. stíhacej divízie 36. leteckej armády Južnej skupiny sovietskych vojsk v Maďarsku, z ktorých časť bola takisto zaradovaná do hotovostného systému PVOŠ štátov Varšavskej zmluvy. Išlo o 5. stíhací pluk na letisku Sármelek, 14. stíhací pluk v Kiskunlacháze a 515. stíhací pluk na letisku Budapest-Tököl. Výzbroj útvarov tvorili lietadlá MiG-23 a MiG-29.¹¹⁹

Na Slovensku sa bojový letecký útvar znovu objavil až v máji 1991 v podobe 81. samostatnej stíhacej letky na letisku Sliač (veliteľ pplk. Ing. Jozef Krakovský). Vo výzbroji mala lietadlá MiG-21¹²⁰ a do pohotovostného systému PVOŠ bola zaradená 30. augusta 1991 v podriadenosti 2. divízie PVOŠ, od 1. októbra toho roka 2. divízie PVO v Brne. V decembri 1991 prešla do podriadenosti novovytvoreného veliteľstva 1. divízie PVO vo Zvolene.

¹¹⁵ Po reorganizácii zborov PVOŠ na divízie PVOŠ k 1. 9. 1969 boli 11. stíhací pluk v Žatci a 1. stíhací letecký pluk v Českých Budějoviciach podriadené veliteľstvu 3. divízie PVOŠ v Žatci a 8. stíhací letecký pluk daný do podriadenosti veliteľstva 2. divízie PVOŠ v Brne. Od polovice 60. rokov útvary mali vo výzbroji väčšinou lietadlá MiG-21, pričom 1. stíhací letecký pluk bol od apríla 1989 prezbroyovaný na MiG-29.

¹¹⁶ Útvar patril do organizačnej štruktúry 3. zboru (Korpusu) PVO (Wojska Obrony Powietrznej Kraju), ktorého veliteľstvo bolo tiež vo Wroclavi. Výzbroj útvaru tvorili lietadlá MiG-21. Ref. 68.

¹¹⁷ Útvary mali vo výzbroji lietadlá MiG-21. Pozri 47. *Pápa Harcászati Repülőezred - Pápa*. In: <http://mm.iit.uni-miskolc.hu/data/Winx/units/papa.html> a 59. *Szentgyörgyi Dezső Repülőbázis*. In: <http://www.mh59.hu/rovatok/hu/bazis/tortenelem/?print>.

¹¹⁸ Ref. 24.

¹¹⁹ Ref. 24, s. 144 a *Sovětské letectvo v Maďarsku*. In: www.modely.cz/airshow/vvshu.htm.

¹²⁰ 81. samostatná stíhacia letka vznikla, spolu s 82. samostatnou stíhacou letkou, z 8. stíhacieho leteckého pluku v Náměšti po jeho zrušení k 30. 4. 1991. Po premiestnení na letisko Sliač (prvé lietadlá preleteli 7. mája – LORENC, Miroslav – ROGL, Stanislav. *Zrušená křídla. Poznámky k československému a českému vojenskému letectvu v letech 1989 až 1994*. Olomouc: Nakladatelství VOTOBIA 2000, s. 29) mala vo výzbroji 14 lietadiel typu MiG-21, z toho 12 bojových. Na začiatku roka 1992, v rámci príprav delenia čs. federálnej armády, preletelo zo Žatca do Trenčína päť lietadiel MiG-29 a ďalších päť lietadiel tohto typu pristálo na Sliači na jeseň 1992. Na Sliač boli potom premiestnené aj lietadlá z Trenčína.

Spolu s rozmiestnením spomenutých protiletadlových raketových útvarov a útvarov rádiotechnického vojska sa tak na Slovensku vytváral relatívne samostatný systém PVO, schopný zabezpečiť vzdušnú ochranu jeho teritória v kontexte novovytvorenej vojensko-politickej situácie po skončení bipolárneho delenia Európy. Zámery Generálneho štábu čs. armády na konci roka 1991 predpokladali, že v rámci integrovaného systému PVO ČSFR¹²¹ bude v mieri dislokovaných na území Slovenska 33 % útvarov rádiotechnického vojska, 28 % útvarov protiletadlového raketového vojska a 20 % stíhacieho letectva PVO.¹²² Dňom 1. marca 1992 útvary 1. rádiotechnickej brigády, protiletadlového raketového vojska a 81. samostatnej stíhacej letky 1. divízie PVO prevzali plnú zodpovednosť za ochranu vzdušného priestoru Slovenska.¹²³ Od 1. januára 1993 sa stali organizačným jadrom PVO armády samostatnej Slovenskej republiky.

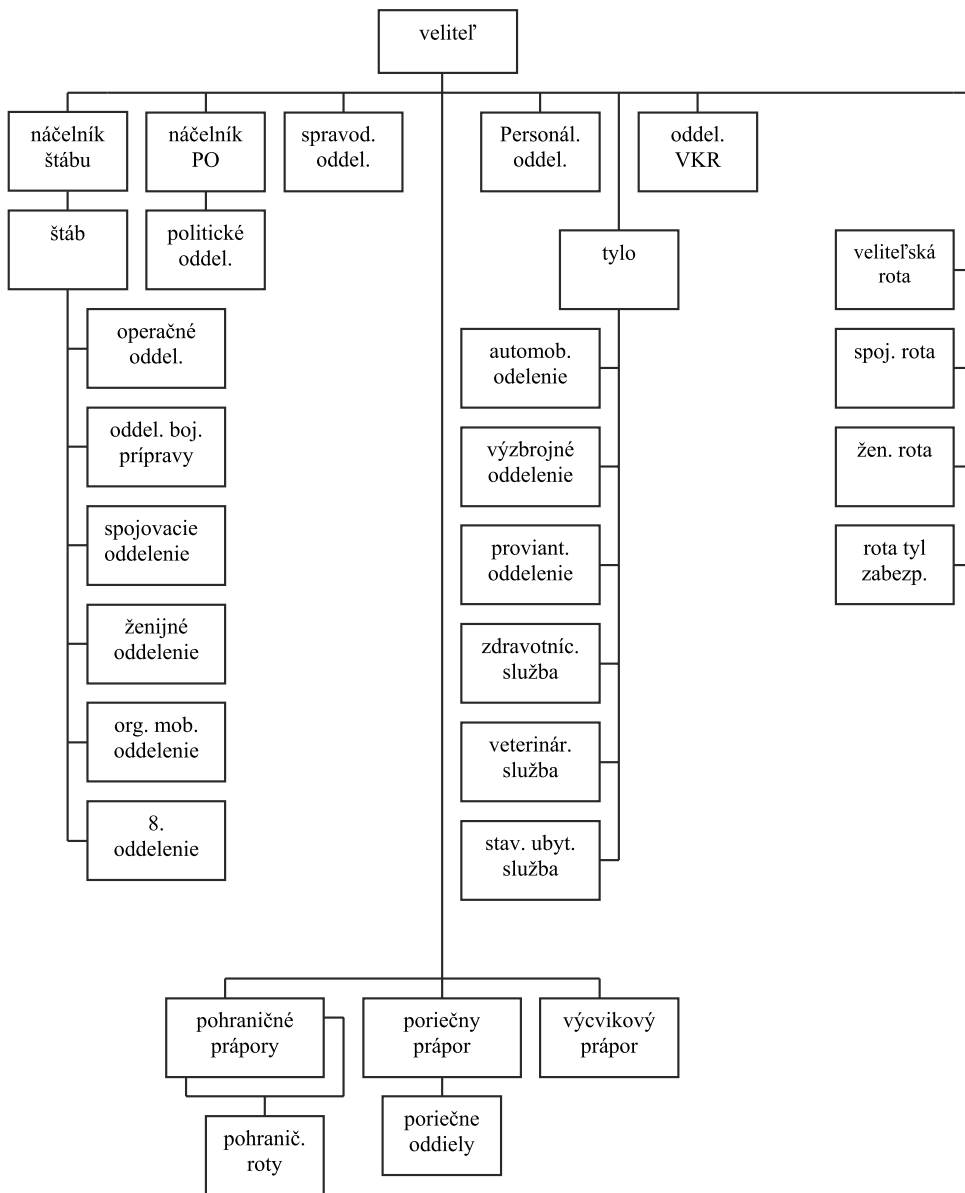
¹²¹ Integrovaný systém ČSFR vznikol v novembri 1991 a boli doňho začlenené rozhodujúce vzdušné a pozemné prostriedky protivzdušnej obrany ČSFR. Jeho hlavnou úlohou bolo „zabezpečiť nedotknuteľnosť vzdušného priestoru České a Slovenské Federatívni Republiky s dôrazem na protivzdušnou obranu vojsk a dôležitých objektů na teritoriu republiky před vzdušnými údery vedenými z kteréhokoli směru.“ V nadväznosti na vznik Integrovaného systému bola zriadená aj vojsková protivzdušná obrana s úlohou priamej protivzdušnej obrany „útvary, jednotiek a objektů pozemního vojska při vedení všech druhů bojové činnosti“. VÚA-VHA Praha, Rozkaz ministra obrany ČSFR č. 010 z 15. 11. 1991.

¹²² Pozri písomnú odpoveď ministra obrany ČSFR L. Dobrovského na interpeláciu poslanca Snemovne národov Federálneho zhromaždenia ČSFR Jána Syča z 28. 11. 1991.

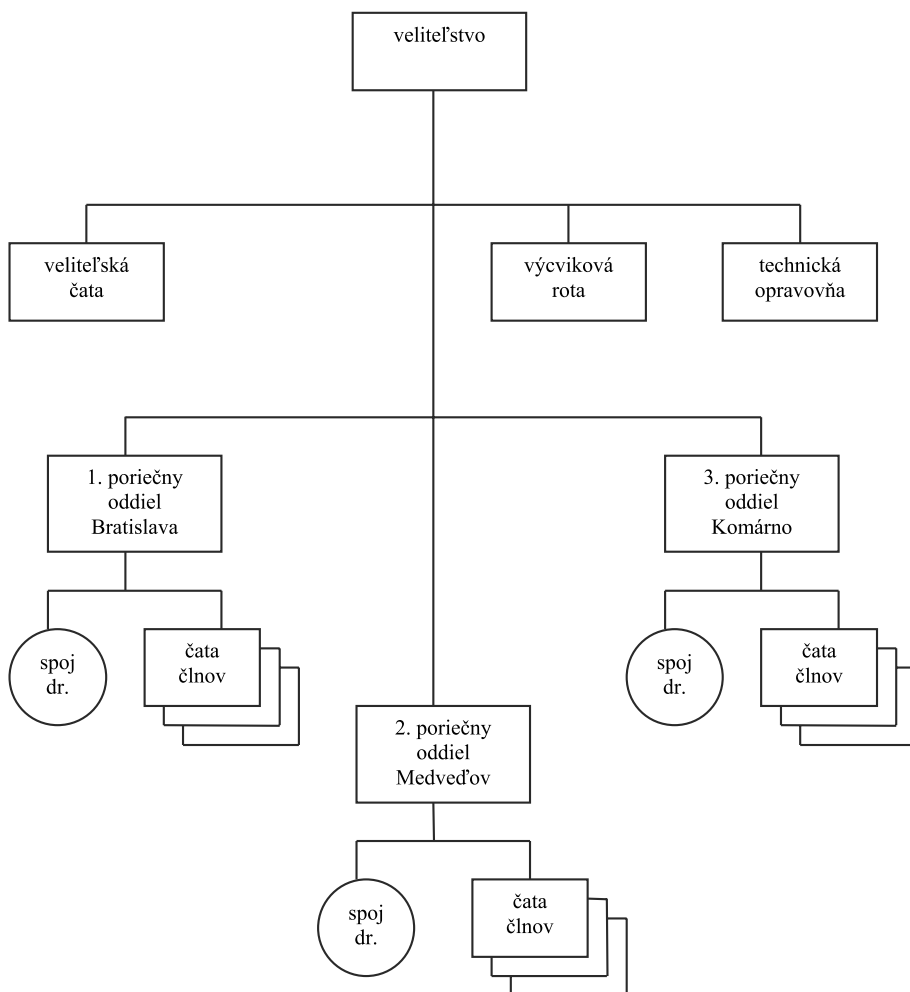
In: <http://forum.presscont.eu/forum/viewtopic.php?f=40&t=294>.

¹²³ Ref. 75.

Organizácia 11. brigády Pohraničnej stráže v 80. rokoch

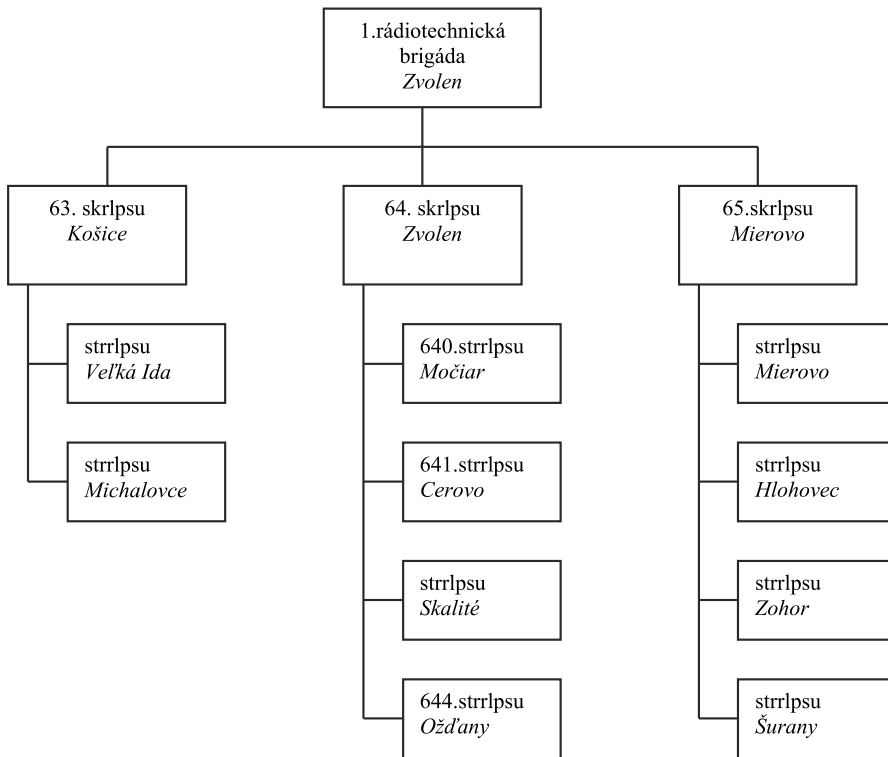

Organizácia 3. poriečneho práporu Pohraničnej stráže v 80. rokoch

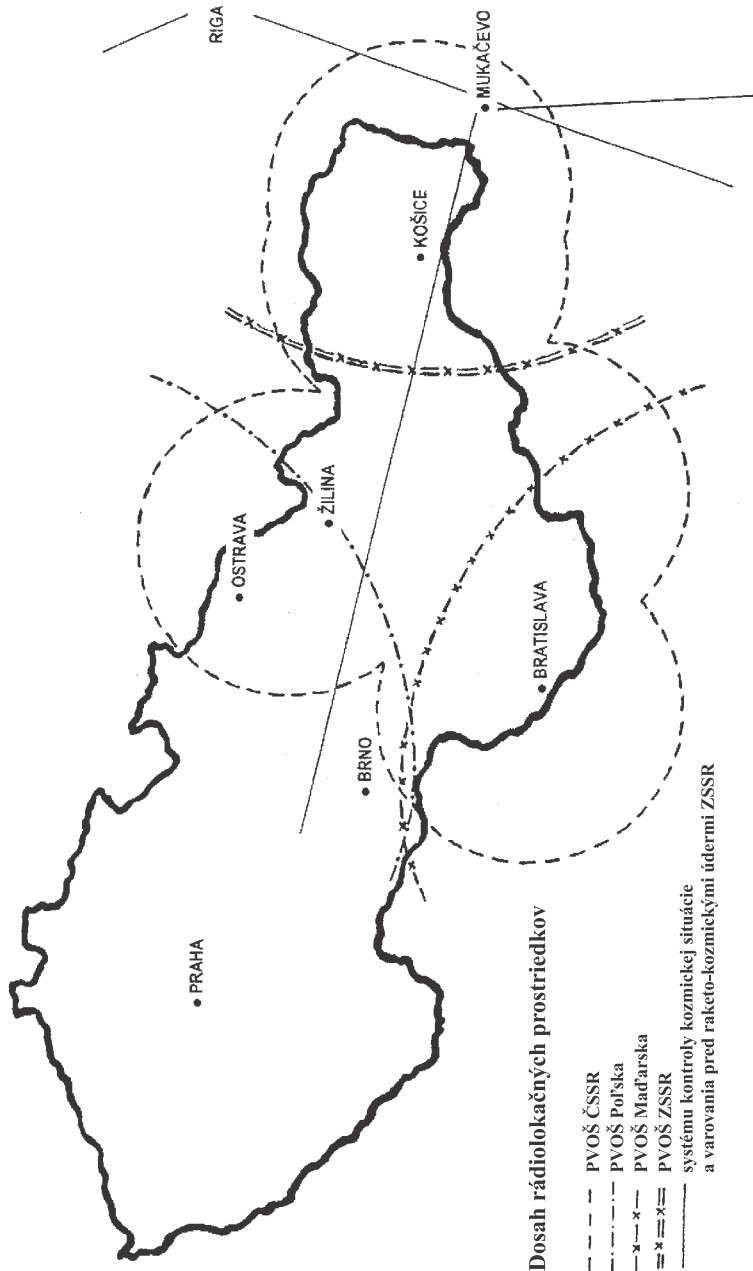

Zdroj: ŠOLC, Josef. *Pohraničníci na Dunaji. Nástin historického vývoja organizační struktury, sil a prostředků Dunajské pohraniční stráže.* knihovnicka.cz 2010

**Organizácia a dislokácia jednotiek rádiotechnického vojska na Slovensku
od 1. 3. 1992**

Pokrytie územia Slovenska rádiolokačnými prostriedkami PVOŠ štátov Varšavskej zmluvy v 80. rokoch

**Priestory chránené protiletadlovými raketovými prostriedkami
čs. PVOŠ od roku 1989**

Priestory účinnej pôsobnosti pl. raketových kompletov:

••••• S-125 NEVA a S-75 VOLCHOV
••••• S-200 VEGA

Protiletadlový obranný „dáždnik“ rakiet S- 300 štátov Varšavskej zmluvy
(okrem Bulharska)

Zdroj: <http://forum.fortifikace.net>

J. ŠTAIGL – P. VANĚK: GRENZSCHUTZ AN DEN STAATSGRENZEN DER SLOWAKEI IN DEN JAHREN 1969 – 1992

Der vorliegende Beitrag schließt chronologisch und inhaltsmäßig an die Texte von Jan Štaigl, die in „Vojenská história“ Nr. 1 und Nr. 3 – 4 im Jahre 2000 publiziert wurden. Im Gegensatz dazu wird jedoch die Problematik des Grenzschutzes auf breiteren Grundlagen erfasst, und zwar als ein System von Maßnahmen zur Sicherstellung nicht nur der Grenze im ländlichen Raum, sondern auch des Luftraumes. Bei der Schilderung der Entwicklung des Grenzschutzes im ländlichen Raum und den hiermit verbundenen Fragen wird das Augenmerk nicht ausschließlich auf die Grenzwa­che (Pohraničná stráž), sondern auch auf die weiteren Organe des Grenzschutzes gerichtet. Im Zusammenhang mit dem Schutz der Grenzabschnitte im ländlichen Raum ist die Analyse hauptsächlich auf die Einheiten der 11. Brigade der Grenzwa­che mit Kommando in Bratislava fokussiert, insbesondere auf ihre Entwicklung aus der Sicht der Organisation und Dislozierung, Ausrüstung und Versorgung mit materiellen Mitteln, der nachrichtendienstlichen Tätigkeit und der Zusammenarbeit mit der lokalen Bevölkerung, Armee und anderen Abteilungen des Sicherheitsdienstes. Nicht außer Acht gelassen werden auch die Fragen der pionier-technischen Sicherstellung der Staatsgrenze. Eingehend analysiert werden auch die Entwicklung der Organisation und Dislozierung anderer Abteilungen des Grenzschutzes. Angesichts der politischen und gesellschaftlichen Umbruchsprozesse Ende der 1990er Jahre wird auch die schrittweise Formierung eines neuen Modells des Grenzschutzes geschildert, die durch die Auflösung der Grenzwa­che zum 31. Dezember 1990 und der Transformation ihrer Einheiten in Verbände der Grenzpolizei ihren Höhepunkt erreichte. Im weitem Abschnitt des Beitrags, der dem Schutz des Luftraumes der Slowakei gewidmet ist, wird zunächst die Überwachung des Luftraumes durch radiotechnische Einheiten der tschechoslowakischen Armee und – im Rahmen des integrierten Systems der Flugabwehr der Staaten des Warschauer Paktes – der Armeen der sozialistischen Nachbarstaaten dargestellt. Wie die Autoren dokumentieren, wurde das Gebiet der Slowakei in den 1970er Jahren in das sowjetische System der Kontrolle der kosmischen Lage und der Warnung vor Raketenangriffen eingegliedert. Des Weiteren wird auf die Fragen der Luftraumschutzes und des Luftraumes der Slowakei durch die Raketenabwehrtruppen und die Jagdflieger, und zwar im Kontext der Zusammenarbeit der tschechoslowakischen Armee mit anderen Armeen des Warschauer Paktes. Es werden konkrete Angaben angeführt betreffend Abteilungen, die an diesen Aufgaben beteiligt waren. Darüber hinaus beinhaltet der Beitrag viele faktographische Angaben und wird durch mehrere Beilagen, die anhand konkreter Beispiele den gesamten Inhalt bereichern, vervollständigt.